

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Politologie

Bakalářská práce

Kateřina Jansová

Sultanismus v Kaddáfího režimu?

Gaddafis Regime: Example of Sultanism?

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 17. července 2013

.....
Kateřina Jansová

Klíčová slova (česky):

Kaddáfí, Režim, Sultanismus, Libye, Zelená kniha, Třetí univerzální teorie

Klíčová slova (anglicky):

Gaddafi, Regime, Sultanism, Lybia, The Green Book, The Third Universal Theory

Abstrakt (česky):

Práce analyzuje sultanistické režimy v pojetí Juana Linze. Konkrétně se zaměřuje na Kaddáfího režim v Libyi. Klade si za cíl odpovědět na otázku, zda lze Kaddáfího režim řadit mezi režimy sultanistické. K zodpovězení této otázky je třeba charakterizovat pojem sultanistický režim. Zejména poukázat na aspekty sultanistických režimů, jako jsou: absolutní vláda jedné osoby, odstraňování lidí nepohodlných pro režim, nefunkčnost zákonů či voleb, absence institucí, nerespektování autonomie jiných mocenských center. Zkoumán je též vývoj Kaddáfího režimu, jeho snahy o vznik „ideologie“ a podoba institucí v dané době v Libyi. Období Kaddáfího vlády je rozděleno do čtyř hlavních etap: počátek Kaddáfího režimu 1969-1973, společnost bez státu podle Zelené knihy 1973-1986, problémy revoluce 1986-2000 a Libye na rozcestí v 21. století. V každém období lze najít některé ze znaků sultanismů, ovšem období s nejvíce sultanistickými prvky bylo mezi lety 1973 a 1986.

Abstrakt (anglicky):

This final thesis work analyzes sultanistic regimes in the concept of Juan Linz. Specifically, it focuses on the Gaddafi regime in Libya. The main aim of the work is answering the question whether the Gaddafi regime belongs to sultanistic regimes. To answer this question it is necessary to characterize the term of sultanistic regimes. In particular, it is necessary to point out aspects of sultanistic regimes such as: absolute rule of one person, the removal of undesirable people for the regime, malfunction of laws or election, the absence of institutions, disrespect the autonomy of other power centres. It studies the development of Gaddafi regime, Gaddafi's efforts on the emergence of "ideology" and the design of institutions at the time in Libya. The period of the Gaddafi regime is divided into four main stages: the beginning of the Gaddafi regime 1969-1973, the Green Book's stateless society 1973-1986, the limits of the revolution 1986-2000 and Libya in the twenty-first century. There are some of the features of sultanisms in each period, but the most sultanistic elements were the period between 1973 and 1986.

Obsah

Úvod	6
1. Nedemokratické režimy	8
1.1 Totalitní režimy	8
1.2 Autoritářské režimy	10
1.3 Osobní panství	10
2. Sultanistické režimy	12
2.1 Charakteristika sultanistických režimů	12
3. Libye za Kaddáfího režimu	16
3.1 Muammar Kaddáfí	16
3.2 Spolupracovníci Muammara Kaddáfího a instituce	19
3.3 Kaddáfího „ideologie“	22
3.4 Průběh událostí za Kaddáfího	30
3.4.1 Počátek Kaddáfího režimu 1969-1973	30
3.4.2 Společnost bez státu podle Zelené knihy 1973-1986	34
3.4.3 Problémy revoluce 1986-2000	38
3.4.4 Libye na rozcestí v 21. století	44
4. Sultanismus v Kaddáfího režimu?	47
Závěr	49
Seznam použité literatury	51

Úvod

Práce se věnuje Kaddáfího režimu v Libyi s ohledem na Linzovu typologii nedemokratických režimů, především v rámci ideálního typu jednoho z nich, a to sultanistického režimu. Ukazuje charakteristické rysy sultanismu jako neomezenost vládce, odstraňování nepohodlných lidí, absence institucí, personalismus, apod. Poté rozebírá situaci v Libyi v období Kaddáfího vlády a vznik a aplikaci jeho vlastní „ideologie“. Klade si za cíl odpovědět na otázku, zda lze Kaddáfího režim řadit k režimům sultanistickým, a případně ukázat, v jakých rysech se sultanismům podobá.

Text je rozdělen do čtyř kapitol. První kapitola rozebírá obecně nedemokratické režimy. Nejprve se věnuje totalitním režimům, následně režimům autoritářským a na závěr osobním panstvím, kam se řadí právě režim sultanistický. Ukazuje i odlišné znaky totalitních a autoritářských režimů od sultanismů. Druhá kapitola se věnuje konkrétně sultanistickým režimům, hlavně pohledem Juana Linze. Ukazuje vznik pojmu „sultanistické režimy“ a typické znaky ideálního typu sultanistických režimů.

Třetí kapitola už je zaměřená na samotnou Libyi a Kaddáfího režim v ní. Nejprve vykresluje osobnost Muammara Kaddáfího od jeho dětství až do ukončení jeho vlivu v zemi. Dále se věnuje institucím a spolupracovníkům Muammara Kaddáfího, což zahrnuje hlavně jeho rodinu a přátele. Dalším velmi důležitým tématem je Kaddáfího „ideologie“, především jak je popisována v jeho Zelené knize. Věnuje se nejprve otázkám politickým a dále postupuje k ekonomickým a sociálním tématům. Poslední částí této kapitoly je vhléd do průběhu událostí za Kaddáfího panování, kde je vidět i samotný vývoj Kaddáfího osobnosti a nástrojů použitých k vládnutí.

Poslední kapitola shrnuje dosažené poznatky, aby bylo možno odpovědět na danou otázku. Poukazuje na shodné rysy sultanistických režimů obecně s Kaddáfího režimem. Ukazuje například Kaddáfího neomezenou moc, motivaci libyjských občanů k lojalitě k vládci, a dokazuje vysokou míru korupce v zemi.

Bakalářská práce se zabývá Kaddáfího režimem v Libyi. Předkládá charakteristické rysy sultanistických režimů zformované Juanem Linzem a následně se snaží zasadit Kaddáfího režim do sultanistického rámce. Otázkou je, zda lze Kaddáfího režim nazvat sultanistickým a případně jaké shodné znaky k odpovědi pomohou. S ohledem na tuto otázku byla vybírána též literatura použitá v této práci.

Zpočátku budou představeny obecně nedemokratické režimy, jak je odlišil Juan Linz, tedy totalitní režimy, autoritářské režimy a osobní panství. Na základě toho bude možné definovat a od totalitarismů a autoritářských režimů odlišit režimy sultanistické. K tomuto účelu bude použita především publikace Juana Linze *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, kde autor každý z výše uvedených režimů rozebírá a definuje. Jako okrajový doplněk bude taktéž použita publikace *O přechodech k demokracii* od Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunce. Autoři, výborní politologové, se zde zaměřili na výzkum nedemokratických režimů vzhledem k jejich pozdějším přechodům k demokracii.

K pochopení a ukázání hlavních znaků sultanistických režimů bude použita práce *Sultanistic Regimes*, jejímiž autory jsou Juan Linz a H. Chehabi. Tato publikace nabízí komplexní vhled do teorie sultanistických režimů. Nabízí náhled na vznik samotného pojmu, výčet charakteristických rysů a ukázkou několika praktických příkladů.

Další použitá literatura se zaměřuje již konkrétně na Libyi samotnou. O Libyi za Kaddáfího vlády hovoří práce *V srdci Kaddáfího Libye*, jejíž autor, Patrick Haimzadeh, patřil k nejlepším znalcům Libye. Několik let zde působil na diplomatickém postu. V klíčovém období 1969-1976 působil v Libyi Salah El Saadany, jehož publikace *Egypt and Libya from Inside* bude taktéž v práci použita. Dílo je souborem jeho pamětí, ukazuje egyptsko-libyjské vztahy a dokonce hovoří o autorově osobním setkání s Muammarem Kaddáfím. Velkým přínosem pro tuto práci bude publikace profesora jménem Dirk Vandewalle s názvem *A History of Modern Libya*. Dirk Vandewalle Libyi během Kaddáfího vlády osobně navštívil, a tak nabízí poznatky přímo z místa dění.

K pochopení myšlenek vůdce libyjské revoluce Muammara Kaddáfího musí být použit text vysvětlující jeho „ideologii“, a to *Zelená kniha*. Zde nalezneme jeho představu lidové moci a jiné pojetí demokracie, než je v jeho době běžné. Mimo politickou stránku se ale věnuje taktéž stránce ekonomické a sociální. Zelenou knihou se pak zabývalo Světové symposium, z něhož též vznikla publikace s různorodými texty od rozličných autorů. Některé z nich budou taktéž použity k dovysvětlení Kaddáfího Třetí univerzální teorie, již popsali v Zelené knize.

1. Nedemokratické režimy

Jeden z předních politologů, Juan Linz, upozorňoval na to, že vlády jsou různé a že není stejné být občanem či poddaným té či oné země, dokonce i v každodenních životních záležitostech. Ovšem některé věci jsou příznačné pro všechny druhy vládnutí. (Linz 2000, s. 49). Stejně jako tato část práce i Juan Linz se ve své publikaci *Totalitarian and Authoritarian Regimes* zaměřuje na ty režimy, které mají alespoň jednu charakteristiku společnou, a to tu, že jsou to nedemokratické režimy. (Linz 2000, s. 53).

Nejznámější typologii nedemokratických režimů vypracoval Juan Linz. Postavil ji na třech proměnných: 1. Stupeň politického pluralismu v kontinuu od omezeného pluralismu k monismu; 2. Stupeň reálné politické participace lidí v kontinuu od depolitizace k mobilizaci; 3. Stupeň ideologizace v kontinuu od pouhé přítomnosti mentálních paradigmat k centrálnímu postavení ideologie. (Dvořáková, Kunc 1994, s. 50).

Z Linzovy typologie nedemokratických režimů budou uvažovány především tři hlavní kategorie: totalitní režimy, tradiční režimy (osobní panství) a autoritářské režimy. V rámci totalitarismů rozlišuje ideologický totalitní systém, mocensky zaměřený (power-centered) a stranicky zaměřený (party-centered) totalitní systém. (Linz 2000, s. 114). Tradiční režimy dále dělí na oligarchické demokracie, kaudilismus (Caudillismo), kasikismus (Caciquismo) a na sultanistické režimy (Linz 2000, s. 144). Autoritářským režimům přidává dalších sedm podtypů: byrokraticko-vojenské režimy, organický etatismus, postdemokratické mobilizační režimy, mobilizační režimy po získání nezávislosti, rasové a etnické demokracie, nedokonalý totalitarismus, posttotalitní režimy. (Linz 2000, s. 249).

Ve zmíněném výčtu chybí diktatura, která je pouhým prozatímním řešením. Je to mimořádně nouzová moc (př. v období války) omezující občanské svobody pouze dočasně. Není ztělesněná pravidly o nástupu a výkonu moci v předchozím režimu. (Linz 2000, s. 63).

1.1 Totalitní režimy

Linz zmiňuje dimenze, které musí systém nutně obsahovat, aby mohl být charakterizován jako totalitní: ideologie, jediná masová strana a další mobilizační organizace a moc koncentrovaná v jednotlivci a jeho spolupracovnících nebo malé

skupině, která není odpovědná žádnému velkému voličstvu a nemůže být vytlačena z moci institucionalizovanými mírovými prostředky. Každý z těchto prvků může být nalezen samostatně v dalších typech nedemokratických systémů a jen přítomnost všech najednou dělá systém totalitní. (Linz 2000, s. 67). Absence jakéhokoliv z těchto tří faktorů nebo jejich oslabení změní zásadně povahu systému. (Linz 2000, s. 69).

Destrukce nebo alespoň rázné oslabení všech institucí, organizací a zájmových skupin existujících před tím, než nová elita převzala politickou moc a organizování, je jedna z odlišujících charakteristik totalitních systémů ve srovnání s jinými nedemokratickými systémy. (Linz 2000, s. 68).

V souhrnu lze systém podle Linze považovat za totalitní, když platí tyto charakteristiky: 1) existuje monistické, ale ne jedolitě centrum moci a bez ohledu na existenci pluralistických institucí nebo skupin odvozuje svou legitimitu od tohoto centra, je jím z velké části zprostředkováno a je většinou politickou tvorbou spíše než následkem dynamiky předcházejících společností; 2) existuje exkluzivní, autonomní a více či méně intelektuálně propracovaná ideologie, s níž se vládnoucí skupina nebo vůdce a strana sloužící vůdci identifikuje a kterou oni používají jako základ pro politiku nebo manipulaci k legitimitaci; 3) občanská participace a aktivní mobilizace pro politické a kolektivní sociální úkoly je podporována, vyžadována, odměňována a vedena jedinou stranou a mnohými monopolními sekundárními skupinami. Pasivní poslušnost a apatie, ústup do role poddaných (charakteristický pro mnohé autoritářské režimy) je považován za nežádoucí. (Linz 2000, s. 70).

Totalitarismus a sultanismus se od sebe liší ve čtyřech hlavních bodech. Sultanismus se liší od totalitarismu v tom, že postrádá skutečnou ideologii artikulovanou pro-režimními intelektuály, aby režim legitimizovala. Další podstatný rozdíl od totalitních režimů je fúze mezi soukromými a veřejnými rolemi vládce a nedostatečná angažovanost v neosobních cílech. Totalitní diktátoři věří ve své vlastní poslání, a tak si tvoří své následovníky. Účel jejich vlády je jiný než jejich vlastní obohacení a pro tento účel dokážou mobilizovat intelektuály nejen v jejich vlastních společnostech, ale i venku. Třetí rozdíl je absence nejen jedné politické strany, ale i pomocných organizací, jako jsou skupiny žen a mládeže. S tím souvisí i absence nepřetržité politické mobilizace pro řadu úkolů, které poskytují pocit účasti na společenském a politickém životě. Poslední rozdíl je, že sultanistické režimy pronikají do společností velmi nerovnoměrně. (Linz, Chehabi 1998, s. 23-24).

1.2 Autoritářské režimy

Při studiu autoritářství je především důležité rozlišit pojmy autorita, autoritativní, autoritářský a autoritářství. Těmito pojmy se důkladně zabíral G. Sartori. Pro pojem autorita používá definici, kterou nabídl UNESCO, podle které autorita je moc, které je přijímána, legitimována a respektována. Autorita je tedy forma moci vyrůstající ze spontánního uznání a její účinnost vychází z toho, že je jí nasloucháno. Moc bez autority je pak utlačovatelská, nebo neschopná. Spojením pojmu autorita s pojmem svoboda se dostaneme k pojmu autoritářská. Autoritářská je totiž taková autorita, která neuznává svobodu. Autoritativní je naopak autorita, která svobodu uznává. Z toho pak vyplývá definice autoritářství, což je politický režim, který ponechává minimální prostor svobodě. (Dvořáková, Kunc 1994, s. 45-46).

Juan Linz označil režimy jako autoritářské, pokud to byly politické systémy s omezeným politickým pluralismem, bez propracované a vůdčí ideologie, ale s odlišnými mentalitami, bez extenzivní i intenzivní politické mobilizace, ve kterých vůdce nebo příležitostně malá skupina vykonává svou moc v rámci formálně špatně definovaných limitů, ale vlastně docela předvídatelných. (Linz 2000, s. 159). Autoritářské režimy platí svou daň za nedostatek ideologie, což omezuje jejich kapacitu mobilizovat lid, aby utvořil psychologickou a emoční identifikaci mas s režimem. (Linz 2000, s. 164).

Autoritářské režimy se od sultanistických liší v mnoha ohledech. Autoritářské režimy jsou více institucionalizované, vykazují omezený politický a (ještě důležitější) společenský pluralismus a tolerují vytváření různých struktur, které podporují režim. Druhým rozdílem od autoritářského režimu je absence právního státu. Sultanistické režimy neustále porušují své vlastní normy. (Linz, Chehabi 1998, s. 24-25).

1.3 Osobní panství

Existuje celá řada režimů založených na tradiční legitimitě, jejichž povahu bychom špatně pochopili, kdybychom je zařadili k moderním autoritářským režimům zavedeným po zhroucení tradiční legitimacy nebo po demokratickém období. (Linz 2000, s. 53-54). Tradiční vláda, více či méně patrimonialního nebo

feudálního charakteru, se stále těší značné legitimitě, i když její budoucnost je nejistá. (Linz 2000, s. 143).

Režimy jako kaudilismus, kasikismus, oligarchická demokracie a sultanistický vykazují mnoho podobností s autoritářskými režimy. Násilí a strach v sultanistických režimech připomíná totalitarismus, ale kořeny a funkce režimů jsou radikálně odlišné. (Linz 2000, s. 144).

Kombinace tradičních a moderních prvků v ekonomicky zaostalých zemích s neomezenou populací a s omezenými občanskými svobodami umožnila to, co můžeme nazvat oligarchickou demokracií často alternující s otevřenější autoritářskou vládou. (Linz 2000, s. 143).

U několika společností relativně jedinečné okolnosti umožnily vznik centralizovanějších, v několika ohledech modernějších forem osobního panství nezaložených na tradici nebo charismatu nebo organizovaných korporativních institucích nebo moderní jediné straně, tj. sultanistický typ. (Linz 2000, s. 143-144).

2. Sultanistické režimy

Některé tyranské typy (vláda jednotlivce bez jakékoliv formy organizované účasti na moci institucionálních struktur, s malým úsilím legitimace jakéhokoliv druhu, hledání spíše soukromých než kolektivních cílů) by neměly být zahrnuty do stejné kategorie jako institucionalizovanější autoritářské režimy (v nichž vládci cítí, že jednají pro kolektivitu). Proto se Juan Linz zabývá tímto druhem režimu samostatně a nazývá ho sultanistický i přes to, že má některé vlastnosti autoritářských režimů. (Linz 2000, s. 54).

2.1 Charakteristika sultanistických režimů

Termín „sultanismus“ původně vytvořil Max Weber, který jím poukazoval na extrémní případy patrimonialismu, který je v jeho trojstranné klasifikaci forem legitimní autority formou tradiční autority. (Linz, Chehabi 1998, s. 4). Od historických typů patrimonialní vlády ho však odlišuje nedostatek omezení odvozeného od tradice a od pokračující tradiční legitimacy. (Linz 2000, s. 151).

Koncept „sultanistický režim“ se vynořil z komparativních analýz nedemokratických režimů Juana Linze, jenž objevil a vyzdvihl rozdíly mezi totalitárními a autoritářskými formami vlády. Podle něj je mezi nimi obrovský strukturální rozdíl. Některé režimy se ale zdály být ve všech hlavních dimenzích užitých v konceptualizaci nedemokratické vlády odlišné. Ty pak nazval Juan Linz režimy „sultanistickými“. Rozdíl mezi nimi a autoritářskými či totalitárními režimy není pouze otázkou stupně, ale tkví v celkové vládcově koncepci politiky, struktuře moci, vztazích k sociální struktuře, ekonomii a v předmětech takové vlády. (Linz, Chehabi 1998, s. 3-4). Linz pak ve své typologii nedemokratických režimů řadí sultanistické režimy k režimům tradičním, i když mají nějaké vlastnosti autoritářských režimů. (Linz 2000, s. 54).

Linz charakterizuje ideální typ sultanistických režimů, kterému přesně neodpovídá žádný režim, jen se mu podobá (např. Rafael Leónidas Trujillo Molina v Dominikánské republice, Jean-Claude Duvalier v Haiti, Fulgencio Batista na Kubě, ...). Mělo by se tedy spíše hovořit o „sultanistických tendencích“, které mohou být silnější či slabší v různých momentech a mohou koexistovat s dalšími aspekty a dimenzemi vládnutí. (Linz, Chehabi 1998, s. 9).

Ideální typ sultanistického režimu je založen na osobním panství, kde je loajalita k vládci motivována nikoli jeho ztělesněním nebo artikulací ideologie, ani unikátním osobním posláním, ani charismatickými kvalitami, nýbrž směsí strachu a odměny pro jeho spolupracovníky. Vládce vykonává svou moc bez omezení, dle svého vlastního úsudku. Není tedy omezený pravidly, závazkem k ideologii, ani systémem hodnot. Závazné normy a vztahy byrokratické administrativy jsou tedy neustále podryvány arbitrárními osobními rozhodnutími vládce, který se necítí omezený ospravedlněním v ideologických termínech. Ačkoliv takové režimy mohou být v mnoha směrech moderní, to, co je charakterizuje, je slabost tradiční a právně-racionální legitimacy a nedostatek ideologického ospravedlnění. Jako výsledek vládne na všech úrovních společnosti obrovská korupce. (Linz, Chehabi 1998, s. 7).

Personál sultanistického vládce je vybírán přímo samotným vládcem. Mezi ním často najdeme členy jeho rodiny, přátele, obchodní partnery nebo jedince, kteří se přímo podílejí na používání násilí k udržení režimu. Jejich pozice je odvozena čistě jen z jejich osobní pokory k vládci a jejich pozice ve společnosti je taktéž odvozena pouze z tohoto vztahu. Vládce ani jeho personál nerepresentují žádné třídní nebo korporativní zájmy. (Linz, Chehabi 1998, s. 7).

V sultanistických režimech je zcela rozmazaný rozdíl mezi režimem a státem. V pokročilých případech se dá dokonce hovořit o fúzi režimu a státu. Vládce a jeho spolupracovníci přímo zasahují do struktury vlády bez ohledu na jejich interní normy a profesionální standardy. Dochází k centralizaci moci, která je doprovázená posilováním armády a dalších státních institucí, které umožňují sultánovu kontrolu nad společností. (Linz, Chehabi 1998, s. 10-11).

Zvláštní význam v sultanistických režimech má organizace ozbrojených sil a jejich vztah ke zbytku státního aparátu. Sultanističtí vládci obvykle udržují atmosféru nedůvěry mezi jednotlivými složkami armády a podporují vzájemnou špionáž, aby zabránili vojenskému převratu. Někteří sultanističtí vládci dokonce používají soukromé milice k udržení kontroly nad společností. (Linz, Chehabi 1998, s. 12).

Sultanističtí vůdci se ani nesnaží skrývat vysoce personalizovanou povahu své vlády. Tento personalismus vykazuje navenek dva aspekty: výrazný kult osobnosti kolem vůdce a tendence k dynasticismu. Sultanističtí představitelé se obklopují zdáním charismatického vedení a touží charisma mít právě proto, že vědí, že je

nemají. Vymýšlejí si pro sebe různé nové tituly. Chtějí vypadat jako velcí myslitelé, a proto vydávají mnoho knih a přispívají svými projevy a prohlášeními do mnoha svazků. Přicházejí s ideologiemi, které odrážejí režimní personalismus a často nesou panovníkovo jméno, aby ideologicky legitimizovaly jejich režim. Sultanističtí vládci také často po sobě pojmenovávají města či dokonce přírodní jevy (jako např. jezera). Druhý aspekt personalismu je významná role členů rodiny sultanistického vládce v tomto režimu. To vede mnoho analytiků k mluvení o „dynastii“. Důvodem pro dynasticismus sultanistických režimů by mohl být pocit vládců, že mohou důvěřovat pouze známým a příbuzným, a to kvůli tomu, že většina sultanistických vládců pochází ze skromných poměrů a tradiční elita se na ně dívá spatra. Důležitost členů rodiny je často přenesena také do ekonomického života, není tedy limitována pouze politickou oblastí. Dokonce je pak možné, že nátlak k sultanizaci režimu pochází od rodiny vládce spíše, než od něj samotného. Pro sultanistické režimy je tedy typická kombinace dynasticismu a personalismu. (Linz, Chehabi 1998, s. 13-17).

Sultanistické režimy často vládou s ústavou zděděnou od původního demokratického režimu nebo stanovenou tak, aby dala legitimní podobu jejich vládě. Sultanistický vládce ale nutně nemusí okupovat ústavně nejsilnější pozici. Sultanistické režimy naoko podporují volby a v některých případech dokonce i multistranický systém. Sultanističtí vůdci organizují volby, ale vláda vždy vyhraje. Občanské svobody opozice jsou vážně omezeny a není jí poskytnuto bezpečné postavení. Součástí takovéto demokratické fasády jsou také plebiscity (referenda), aby si sultanističtí panovníci vytvořili image charismatického vůdce, který vládne s veřejným souhlasem. (Linz, Chehabi 1998, s. 17-19).

Velmi často se sultanističtí vůdci dostali původně k moci s velkou podporou jasně rozpoznatelných skupin. Jakmile však vládce ztratí mnoho z původní sociální podpory a začne stále více spoléhat na směs strachu a odměn, stane se režim sultanistickým. Schopnost sultanistických vládců zůstat u moci pak závisí na jejich nezávislosti na potřebě tvořit aliance s občanskou společností a budovat koalice. Tím, že mohou monopolizovat určité ekonomické zdroje, se tato nezávislost zvětšuje. V některých sultanistických režimech pak můžeme vidět značný ekonomický růst, ale v dlouhodobém horizontu personalismus a korupce ovlivňuje negativně ekonomický vývoj. (Linz, Chehabi 1998, s. 19-21).

Takové režimy by pravděpodobně nevznikly v rozvinutých průmyslových společnostech, ale jsou slučitelné (kompatibilní) se zemědělskou ekonomikou, s hospodářskými a průmyslovými podniky. Jejich stabilita vyžaduje určitý stupeň modernizace dopravy a komunikace, stejně jako vojenských a policejních organizací k poskytnutí kapitálu k podpoře panovníka a obraně proti hrozbám z periferie. (Linz 2000, s. 153).

Na závěr charakteristik sultanistického režimu je třeba také zmínit situaci odstraňování režimu sultanistického typu. Nejpravděpodobnější cesta odstraňování sultanistického režimu je ozbrojený boj – palácový převrat nebo všeobecné povstání. Při odstranění režimů osobní moci bývá často minulost personifikována. V tom se skrývá riziko, že odstranění nedemokratických institucí nebývá pocíťováno jako prioritní problém k řešení. Minulost k odstranění tak bývá definována osobami, které z předešlého režimu kořistily. Pak se objevuje problém, jak s takovou minulostí naložit – jak velký okruh osob má být do očisty zahrnut a jaké prostředky použít. Personifikace nežádoucí minulosti definuje podobu vypořádání se s ní. Otázka demokratických institucí, jako např. vypsání demokratických voleb, bývá odkládána, nebo naopak uspěchávána, protože přichází pouze tehdy, má-li vítězná skupina dopředu záruky úspěchu. Tím je přechod k demokracii značně zkomplikován. (Dvořáková, Kunc 1994, s. 110-113).

3. Libye za Kaddáfího režimu

3.1 Muammar Kaddáfí

Muammar Kaddáfí, syn prostého pouštního beduína ze Syrty, „*dokázal uvést v čin revoluci a nastolit režim, který nemá ve světě obdoby*“. Jeho život procházel několika etapami: mladý revoluční hrdina panarabského hnutí; mluvčí silného odporu vůči imperialismu; starý africký kmet. (Haimzadeh 2011, s. 43).

Kaddáfího celé jméno v originále bylo Muammar (otcovo) Mohammed (rodina) Abu Menyar (rod) El Kahsy (kmen) El Qaddafi. (El Saadany 1994, s. 56). Narodil se v roce 1942 v chudé rodině uprostřed pouště v oblasti Syrta, mezi Kyrenaikou a Tripolskem. Kaddáfí patřil ke kmeni Kaddáfa. (Haimzadeh 2011, s. 44). Jeho otec, pastýř, zemřel v roce 1986. Jeho matka s ním žila poté, co se dostal k moci, a zemřela až ve věku 80 let. Muammar byl jediný syn, ale měl ještě tři sestry. (El Saadany 1994, s. 56).

Muammar získal náboženské vzdělání a již velice brzy se začal zajímat o historii. V deseti letech byl poslán do školy a kvůli velké vzdálenosti školy od příbytku svých rodičů přespával v mešitě. Z vyprávění jeho kamarádů z dětství vyplynulo, že již jako malý měl u svých vrstevníků přirozenou autoritu. Již brzy se začal zaplézat do politické činnosti, k čemuž ho vedly události v Suezu v roce 1956 a intervence Velké Británie a Francie do Egypta. Zúčastnil se tak manifestací na podporu Egypta a byl zaujat osobností prezidenta Nassera. U mladého Kaddáfího byl posilován pocit, že je potřeba vytvořit jednotný arabský národ formou arabské revoluce. Již v sedmnácti letech založil se svými kamarády tajnou politickou buňku, jež se podílela na politické agitaci a přípravě revoluce. Kaddáfí byl kvůli těmto aktivitám v roce 1961 vyloučen ze všech fezzánských škol. To ho přivedlo k rozhodnutí, že se vzdá myšlenky na lidové povstání, a zaměřil se na vojenský puč. Později vstoupil na vojenskou akademii. Dále pokračoval ve svých politických aktivitách též v armádě, kde měl na starosti nábor a kooptaci vyšších důstojníků, kteří později, v době převratu, zajistili pučistům podporu. (Haimzadeh 2011, s. 44-45). Po absolvování vojenské akademie měl být přidělen k jednotce komunikací, ale kvůli incidentu, který vedl k formálnímu obvinění proti němu, byl odmítnut. Jednou ráno během cvičení si všiml, že jeden z vojáků je velmi apatický, tak mu nařídil pohybovat se rychleji. Voják však neuposlechl, a proto ho Kaddáfí shodil na zem a ještě na ležícího muže šlápl. Voják byl následkem tohoto napadení se svými

zraněními hospitalizován po dobu deseti dní. Kaddáfí byl postaven před soud. (El Saadany 1994, s. 57).

Plukovník Kaddáfí se stal skutečným šéfem nového režimu, který vzešel ze státního převratu, velmi rychle. Jeho kamarádi z Rady revolučního vedení (RRV) však zatím odcházeli do ústraní. Mladý důstojník měl totiž neuvěřitelné charisma a slibné úvodní proslovy. (Haimzadeh 2011, s. 55). Další ze schopností, které pomohly Kaddáfímu tak dlouho se udržet u moci, je opření o tradiční struktury společnosti nebo využívání jakýchkoli organizací k tomu, aby si koupil jejich úctu za peníze z ropného bohatství a kompromitoval tím velkou část populace. Ve vztahu k tradičním dominantním hodnotám používal kulturní odkazy. (Haimzadeh 2011, s. 61). Kaddáfí se vždy snažil na veřejnosti působit jako prostý, obyčejný venkovský člověk. Svě hosty přijímal na zahradních plastových židlích, pod beduínským stanem v blízkosti své velbloudice, která mu zajišťovala pravidelný přísun mléka. (Haimzadeh 2011, s. 63).

Od převzetí moci v roce 1969 byl Muammar Kaddáfí libyjským diktátorem s oficiálním titulem „Vůdce libyjské revoluce“. Ustál toho opravdu mnoho – embargo, dvě kampaně bombardování, desítky pokusů o převrat i pád SSSR. (Haimzadeh 2011, s. 10-11). I přes to všechno se udržel u moci. Dokázal rychle upustit od násilí, aby dosáhl svých cílů. To ale není jediný důvod jeho dlouhého setrvání u moci. Kaddáfí disponoval naprosto dokonalou znalostí sociálních a mentálních struktur své země a politickou inteligencí. Velký význam měl jeho projev ve městě Zuwára v roce 1973, v němž vyzval k lidové revoluci a nastolení moci mas. Tím se mu podařilo odstranit narůstající opozici některých kádřů RRV, administrátorů a vzdělané buržoazie z Bengházi a Tripolisu. Je nepravděpodobné, že by Kaddáfí skutečně věřil ve společnost bez státu, ale zajisté pochopil, že ideologie přímé moci by mohla oslovit velmi důležitou část tradiční libyjské společnosti vzdorující myšlence silné centrální vlády. (Haimzadeh 2011, s. 48).

Ve svých počátcích byl tedy Kaddáfí podporován libyjskou společností. Jeho první rozhodnutí se týkalo uzavření britských a amerických základů a navýšení procent, jež se vracela Libyi ve vývozu ropy. To vše bylo přijato Libyjci kladně. Ke kladnému přijetí libyjskými občany jistě přispěly několikahodinové projevy, jimiž Kaddáfí svá rozhodnutí vysvětloval. (Haimzadeh 2011, s. 55-56).

Úspěšný byl Muammar Kaddáfí též v zahraniční politice. Koncem 90. let pochopil, že svět se definitivně změnil a že již nemůže pokračovat ve střetu se

Spojenými státy americkými, jak tomu bylo v průběhu posledního desetiletí. Naopak potřeboval návrat amerických společností, aby zprovoznil ropné instalace, které byly poškozeny právě americkým zákazem obchodní výměny s Libyí.

Taktéž okamžitě po 11. září 2001 pochopil Kaddáfí, že se svět opět změnil. Již 12. září 2001 tedy odsoudil terorismus al-Kájdy, čímž zahájil diskrétní formu spolupráce se CIA výměnou za informace o terorismu. Později se Kaddáfí rozhodl dokonce zničit vlastní chemické zbraně a ukončit tak nukleární a balistický program. To vše probíhalo za přísné americké kontroly. (Haimzadeh 2011, s. 49-50). Významnou diplomatickou podporu získal Kaddáfí také u dalších afrických režimů. V roce 1998 stál u zrodu společenství sahel-saharských států (CENSAD), což je regionální organizace, kterou Kaddáfí z 80% financoval. (Haimzadeh 2011, s. 96).

Jednou z největších výhod plukovníka Kaddáfího byl jeho obrovský herecký talent. Pečlivě si vybíral kulisy i svůj oděv a své role vždy studoval do posledního detailu. Jeho nahraná improvizace, dlouhé okamžiky ticha a jeho pohled obrácený k nebi posiloval dojem jeho vlastní vševědounosti a ukazoval hloubku jeho myšlení. Jeho chování ukazoval příklad, který se odehrál během masového setkání v Sebze, kde vystoupila obyčejná libyjská občanka, která si stěžovala na místní korupci. Kaddáfí ženě nejprve složil poklonu za její půvab. Poté se obrátil ke svým ministrům, označil je za zloděje a následující den je zbavil jejich funkcí. Nevyzpytatelnost jeho postojů sloužila k destabilizování protivníka. (Haimzadeh 2011, s. 50-51). K 1. 9. 1969 Kaddáfí odkazoval jako ke dni pravé nezávislosti Libye. (Vandewalle 2006, s. 86).

Muammar Kaddáfí byl ale také osobností velice násilnickou. To bylo vidět například v roce 1973 v jeho projevu v Zuwáře, kde vznesl požadavek vyčistit zemi od všech „nemocných“, čímž myslel stoupence starého režimu, Muslimské bratry, komunisty a regionalisty – tj. oponenty arabské jednoty. Dalším bodem tohoto projevu byla kulturní revoluce, což mělo znamenat zničení všech knih, které nejsou v souladu s islámem, zejména marxistických a kapitalistických. Cílem byla kompletní arabizace. Od tohoto okamžiku již Kaddáfí nikdy nepřestal používat fyzické násilí, a to v různých formách – věznění, exekuce, mučení, represe těžkými zbraněmi – k tomu, aby se udržel u moci. Na libyjský lid to pak mělo takový účinek, že dal přednost vyčkávání či návratu k běžným starostem. (Haimzadeh 2011, s. 51-53).

Značných úspěchů dosáhl Muammar Kaddáfí též v osobním životě. V prosinci 1969 se poprvé oženil. Z tohoto krátkého, pouze rok a půl trvajících manželství, zůstal syn Muhammad. Druhou manželku, Safiju, si vzal v září 1970. Spolu měli další syny a pouze jednu dceru. (El Saadany 1994, s. 56-57).

Muammar Kaddáfí byl hluboce věřící osoba. Základy své víry čerpal už od raného vzdělávání. Byl velice silnou osobností s velmi ostrou pamětí. Rád četl knihy o ideologii, filozofii, historii a vojenství, což dokazovaly jeho improvizované projevy. Byl však také obyčejným člověkem, který se vyhýbal luxusu a extravaganci. Jeho dům byl velice skromný a každého svého hosta obsluhoval osobně, jak je v Libyi zvykem. Dokonce jezdil ulicemi autem bez bodyguardů. (El Saadany 1994, s. 57-58).

Kaddáfí se projevoval sklonem promítat politickou energii a bohatství země na regionální spíše než na národní úroveň. (Vandewalle 2006, s. 81-82).

3.2 Spolupracovníci Muammara Kaddáfího a instituce

V Kaddáfího režimu je přítomen klasický klientelismus. Všechny oblasti jsou podřízeny principu, jenž upřednostňuje jeho rodinu. Vždy, když se objeví nový zdroj profitu, sektor je okamžitě monopolně přidělen někomu z rodiny nebo některé součásti vojensko-bezpečnostního aparátu. (Haimzadeh 2011, s. 93).

Muammar Kaddáfí měl dvě manželky. První, Fátíha Núrí Chálidová, je matkou jeho prvního syna Muhammada, ale jinak se o ní ví velice málo. Druhou manželkou plukovníka Kaddáfího byla Safíja Farkaš Al-Baráisí. Měli spolu sedm dětí. Měla velký vliv na ministerstvu vnitra a velmi intenzivně se věnovala bezpečnostním otázkám. (Haimzadeh 2011, s. 11).

Celkem měl Muammar Kaddáfí osm dětí – sedm synů a jednu dceru. První Kaddáfího syn, kterého měl Kaddáfí se svou první ženou, se jmenoval Muhammad. Byl zodpovědný za Obecnou správu pošt a telekomunikací. Byl jediným z Kaddáfího synů, který zastával oficiální funkce v libyjském administrativním aparátu. Rozhodoval o přidělení trhu s mobilními telefony dvěma společnostem. Byl prezidentem libyjského automobilového klubu, olympijského výboru a fotbalového klubu.

Druhým synem byl Sajf Al-Islám Kaddáfí, který býval často uváděn jako budoucí nástupce svého otce. Byl ekonomickým obchodníkem v Tripolisu, kontroloval

National Oil Company, holdingovou ropnou společností Oilinvest a finanční Libyan Arab Foreign Investment Company. Stal se také prezidentem Kaddáfího nadace pro charitativní sdružení a prezidentem Asociace lidských práv v Libyi. S nástupem krize roku 2011 se zapojil do vojenských operací.

Další Kaddáfího syn byl Sádí Kaddáfí, který byl viceprezidentem Libyjské fotbalové federace a ženijním plukovníkem. Býval často popisován jako násilný a nepředvídatelný člověk. Podle několika svědků figuroval v tzv. bezpečnostním praporu během prvních dní vzpoury v Benghází, kde měl údajně dávat rozkazy ke střelbě na manifestanty.

Velitelem vševojskového praporu a poradcem v oblasti národní bezpečnosti byl další z Kaddáfího synů – Mutasím Billáh. Další syn, Hannibal, byl prezidentem libyjské námořní společnosti. Též byl znám svou násilnickou povahou. Důstojník libyjské armády, Sajf Al-Arab, byl dalším Kaddáfího synem. Poslední Kaddáfího syn, Chámis, byl velitelem vševojskového praporu, jenž patřil k nejlepším složkám libyjské armády.

Jediná Kaddáfího dcera, Áiša, předsedala charitativní asociaci Wa Atassimou. V červnu 2000 vystoupila ve slavném Speaker's Corner v Hyde Parku v Londýně, kde obhajovala Irskou republikánskou armádu (IRA). Intenzivně se podílela na obchodování s nemovitostmi. Uvádělo se o ní, že je stejně nevyzpytatelná jako její otec. (Haimzadeh 2011, s. 11-15).

Převrat vedla skupina nazývajících se Rada revolučního vedení (RRV). Tito noví libyjští vůdci jasně reprezentovali rozchod s minulostí země. Jejich socio-ekonomické a politické pozadí bylo v ostrém kontrastu s těmi, kdo vedli zemi v průběhu období monarchie. Prakticky všichni pocházeli ze střední třídy a z méně prestižních kmenů a rodin než ti, kteří byli spojeni s vládou krále Idrise. Většina pocházela z venkovských poměrů a všichni byli mladí. Všichni, s výjimkou dvou, absolvovali vojenskou akademii v roce 1963, tedy sotva šest let před skutečným převratem. Někteří z nich, včetně Muammara Kaddáfího, byli ještě v té době kapitáni, tj. volní důstojníci (Free Officers). (Vandewalle 2006, s. 79). Mladí kapitáni a důstojníci se dostali v Libyi k moci s málo pověřeními jakéhokoliv druhu. Neměli politické ani ekonomické dovednosti. Neměli tedy v prvních třech nebo čtyřech letech od revoluce dostatek legitimacy pro tvrdý nátlak k čemukoliv, co vyvolalo odpor k převratu. (Vandewalle 2006, s. 81).

Mezi tři nejvěrnější z okruhu plukovníka Kaddáfího patřil plukovník Abdulláh Al-Sanúsí Al-Megrahi, Músá Qúsa a generál Chuwajlí Al-Humajdí. Plukovník Abdulláh Al-Sanúsí Al-Megrahi byl Kaddáfího švagr. Byl považován za jeho „šedou eminenci“. Jako ředitel vojenského zpravodajství byl zodpovědný za bezpečnost vládcce. Músá Qúsa byl od roku 2009 ministrem zahraničních věcí. Generál Chuwajlí Al-Humajdí měl na starosti bezpečnostní kontrolu a stál v čele všech bezpečnostních jednotek. (Haimzadeh 2011, s. 16-17). Velice výrazná je zde nejistota pozic zodpovědných osob, která se pojí s nestabilitou struktur. Na všech úrovních platí, že každý je zde pouze díky vůdci, který také může kohokoliv odvolat. Každý funkcionář se může kdykoliv dozvědět, že je zkorumpovaný, že je zloděj a nekompetentní osoba, a že je tudíž odvolán. (Haimzadeh 2011, s. 100).

Existovaly dva typy jednotek určených k boji: bezpečnostní prapory, jejichž úkolem bylo zastrašování a represe vzbouřeneckých hnutí, a pretoriánská garda sloužící k rozšířené ochraně plukovníka Kaddáfího a jeho rodiny. Důstojníci z druhé zmíněné jednotky byli pečlivě vybíráni. Většinou pocházeli z kmene Kaddáfa nebo Magharha, které jsou známé věrností k režimu. Jejich veliteli byli často mnohaletí společníci plukovníka Kaddáfího. Osobní vztahy byly zde většinou nadřazeny jejich hierarchickým strukturám a všichni byli podřízeni vůli plukovníka Kaddáfího. Tyto kádry přímo kontrolovaly obchodní společnosti a měly z toho také výrazný profit. Vše kolem těchto jednotek zůstávalo v utajení. (Haimzadeh 2011, s. 66-67).

Další důležitou institucí byla libyjská armáda. Jak je známo, plukovník Kaddáfí pohrdal všemi strukturami, které by mohly ohrozit jeho moc. To platilo i pro armádu. V roce 1975 využil zmařený pokus o vojenský státní převrat dvou důstojníků RRV jako záminku k odstranění libyjské armády a dále dbal na to, aby ani do budoucna armáda jako instituce neexistovala. Libye tedy nedisponovala armádou, ale pouze „lidem ve zbrani“. (Haimzadeh 2011, s. 67-68).

Oficiálním držitelem moci v libyjské Jamahiriyya plukovníka Kaddáfího byl lid. Lidové masy rozhodovaly ve shromážděních zvaných základní lidové kongresy a mohly diskutovat o všem kromě ropy a armády. Každý lidový kongres jmenoval svého tajemníka, jenž ho dále zastupoval na Všeobecném kongresu lidu. Pro Kaddáfího hrají taková shromáždění hlavně roli bezpečnostního ventilu k vyjádření nespokojenosti, většinou ale nad tématy bez skutečného významu. Pokud je odpor příliš silný, vstupují do diskuse revoluční výbory. Nad základními lidovými

kongresy stojí tzv. šaabíját (přibližně ekvivalent našeho kraje). Na této úrovni je opět rozhodovací orgán a exekutiva. Rozhodovací orgán jmenuje lidový kongres šaabíjátu. Exekutiva je složena z lidového výboru šaabíjátu. Všeobecný kongres lidu jmenuje na návrh revolučního vůdce tajemníka lidového výboru šaabíjátu. (Haimzadeh 2011, s. 85-88).

3.3 Kaddáfího „ideologie“

Kaddáfí projevoval obrovský obdiv k egyptskému prezidentovi Nasserovi. Libyští vůdci jasně artikulovali své vlastní vize pro Libyi v arabském nacionalistickém jazyce. V návaznosti na své nadšení pro všearabskou jednotu byl Kaddáfí ochoten odevzdat veškeré zdroje své země za účelem dosažení jednoty s ostatními arabskými zeměmi. Tento precedens byl hlavním tématem pro první dvě desetiletí Kaddáfího vlády. To posílila i smrt egyptského prezidenta rok po revoluci. Když Kaddáfího hrdina zemřel, Kaddáfí se stal samozvaným strážcem Nasserova odkazu a ještě více pečoval o pojem arabského nacionalismu a jednoty jako nedílnou součást libyjské revoluce. Libyjský režim však začal čelit faktu, že je velice obtížné navrhnout a realizovat ucelený ideologický program. První jasný politický program se tak objevil až 16. 12. 1970, který zahrnoval výzvu k odstranění cizích základů a vojáků z libyjského území, k neutralitě, k národní jednotě, k potlačení všech politických stran a pokus o nový režim stanovené vlastní náboženství s odkazy na islám. (Vandewalle 2006, s. 80-81).

Podle Dirka Vandewalla již od úvodních projevů revolučního režimu v září 1969 bylo jasné, že silný „ideologický program“, hluboce naplněný řadou tradičních, historických, kulturních a symbolických odkazů, které rezonovaly v průběhu libyjské historie, se stane nedílnou součástí Kaddáfího hledání legitimacy. (Vandewalle 2006, s. 86). Kaddáfí z důvodu uchopení moci vytvořil již brzy jakousi „ideologii“, kterou tvořila směsice antiimperialismu, panarabismu, referencí na islám a permanentní volání po lidové revoluci a přímé moci mas. Důležité bylo spojení islámu a socialismu a silné odmítání státu. Kaddáfí byl zaujat Francouzskou revolucí, utopickým socialismem 19. století, anarchosyndikalismem a dílem čínského revolucionáře Sunjatsena. (Haimzadeh 2011, s. 45-47).

První léta revoluce, tj. 1969 – 1975 ještě nebyla ve znamení islámu. Spokojila se s tím, že zakázala alkohol, zavedla muslimský kalendář vedle juliánského a

s mluvením o arabské jednotě a sociálních reformách. V projevech plukovníka Kaddáfího se islám objevil až v roce 1975. V červenci 1978 se pak Kaddáfí otevřeně vyjádřil proti polygamii, což bylo potvrzeno v červnu 1988 v *Zelené chartě práv člověka*, která vyjadřovala princip rovnosti mezi muži a ženami. Ve skutečnosti však polygamie nadále existovala, i když pouze v několika málo případech, a nebyla právně zakázána. (Haimzadeh 2011, s. 80-81). Od roku 1987 byly v legislativě zavedeny tresty amputace rukou zlodějům a kamenování cizoložných žen, což mělo sloužit hlavně jako odstrašení od těchto zločinů. Ale sám Kaddáfí měl za to, že by toto právo ve skutečnosti nemělo být provozováno, a bylo tedy použito pouze jednou, a to v roce 2002. (Haimzadeh 2011, s. 82).

Nejdůležitější součástí Kaddáfího „ideologie“ byla *Zelená kniha*, ve které právě Kaddáfí představoval svoje názory, postoje a návrhy, což nazýval Třetí univerzální teorií. Z této knihy vyplývalo, že konečným cílem v životě měla být svoboda a štěstí všech lidských bytostí. Myšlenka Zelené knihy byla obohacena o přírodní zákony, hodnoty a zásady lidskosti, které pojily dohromady všechny lidské bytosti. (The World Symposium... 1989, s. 5-6). Třetí univerzální teorie se objevila jako prostředek k vytvoření spravedlivé a šťastné společnosti. Muammar Kaddáfí však popíral, že Zelená kniha byla jeho výtvar, a vždy potvrzoval, že byla plodem lidského boje za osvobození a konečnou emancipaci. (Al Helou 1989, s. 243).

Třetí univerzální teorie obsažená v Zelené knize byla integrovaná ekonomická, politická a sociální teorie, pro niž byla základem lidská realita tohoto světa, která tápala v oceánu nebezpečných ekonomických krizí, jimž lidské společnosti čelily v průběhu let. Kaddáfího třetí teorie měla být poselstvím pro všechny lidi celého světa. Nabízela radikální řešení velkých problémů otřásajících současným světem. Pro účely šíření Třetí univerzální teorie byla organizována různá sympozia či konference čas od času v Libyi a jinde ve světě s účastí mnoha spisovatelů, myslitelů, profesorů, výzkumníků a novinářů z různých částí světa, reprezentujících různé vědecké a kulturní organizace, univerzity a masmédiá. Tato teorie se těšila velkému zájmu mnohých politiků a sociologů snažících se o radikální změny staromódních struktur nebo jejich nahrazení novou teorií, jako např. Třetí univerzální teorií Muammara Kaddáfího. Kaddáfího myšlenky byly jasné a nebyl zde prostor pro pochybnosti o humanitárních aspektech teorie, které chyběly v pojetí kapitalismu a komunismu, tedy původních dvou teorií, kvůli nimž byla Kaddáfího teorie nazývána „třetí“. (Terrera 1989, s. 57-58). Třetí univerzální teorie

nebyla libyjská teorie, byla to revoluční myšlenka pro celé lidstvo, tj. všechny lidské bytosti na celém světě. Osvobozovala jednotlivce z politického, hospodářského a sociálního otroctví a dělala je pány svých vlastních osudů. (Malik 1989, s. 151).

Zelená kniha předkládala konečné řešení a dokonalé nástroje, jejichž pomocí mohla vzniknout pravá lidová demokracie. Cílem bylo vytvořit demokratickou správu, v níž mělo být rozhodování vloženo do rukou všech lidí, nikoli jen několika vybraných prostřednictvím volebního procesu nebo národních referend. Zelená kniha zároveň ukazovala slabosti současných systémů parlamentní vlády a tvrdila, že lidem neposkytovaly skutečnou demokracii. (Mookiah 1989, s. 11).

První část Zelené knihy, jak z názvu „*Řešení problému demokracie*“ vyplývalo, se zabývala problémy demokracie a nesla podtitul „*Lidová moc*“. Jednalo se tedy o politickou stránku Třetí světové teorie. Prvotním, a dle Kaddáfího prvořadým problémem, jemuž lidské společenství čelilo, byl nástroj vlády. Jak se v knize píše, Kaddáfí předkládal konečné řešení tohoto problému. Všechny systémy ve světě byly produktem ozbrojeného či neozbrojeného boje o moc mezi nástroji vlády, který vždy produkoval vítězství jednoho nástroje vlády, což mohl být jednotlivec, skupina, strana nebo třída, a porážku lidu, tj. porážku skutečné demokracie. Pod rouškou falešné demokracie byla tak zřízena diktatura. Podle Kaddáfího tedy většina politických systémů jeho doby byla diktátorskými systémy, které falšovaly skutečnou demokracii. (Al-Kaddáfí 1990, s. 7-8).

S tím souvisí další bod, který Kaddáfí kritizoval, a to parlamenty. Parlamenty byly páteří tradičních demokracií, ale autor je považoval za falešné zastoupení lidu a scestné řešení problému demokracie. Parlament byl založen k účelu zastupování lidu (bez přítomnosti samotného lidu), což už samo o sobě bylo nedemokratické. Demokracie měla totiž být mocí lidu, a ne mocí jeho zástupců. Parlamenty tak vylučovaly masy z politického života a monopolizovaly si moc. Lidem bylo tedy ponecháno pouze zdání demokracie, které se projevovalo mj. při volbách. Parlamenty se tak staly prostředkem, jak pro sebe uloupit moc lidu. Z toho důvodu měl lid právo bojovat prostřednictvím lidové revoluce za zničení parlamentů, tedy zastupitelských sborů, které uzurpovaly demokracii a svrchovanost na úkor lidových mas. Lid pak mohl vyslovit novou zásadu, kterou byla „nezastupitelnost“. Kaddáfí zdůrazňoval, že veškerá moc musí být mocí lidu. (Al-Kaddáfí 1990, s. 11-

14). Pro člověka je přirozené být pánem svého vlastního života, proto parlamenty jsou pro lid nepřirozené, a tedy nesprávné. (Malik 1989, s. 146).

Dalším nástrojem, který mařil demokracii, byly strany. Strany byly moderním diktátorským nástrojem vlády. Opět byla vidět vláda pouhé části nad celkem, strany byly pouze menšiny v porovnání s lidem. Strany vznikaly, aby jejich členové dosáhli svých cílů a vnutili své názory společnosti jako celku. Cílem strany bylo tedy opět hlavně dosažení moci. Ovšem strana předstírala, že její cíle jsou cílem lidu, a tím se ospravedlňovala. Pokud bylo stran více, docházelo pak k boji mezi nimi, a to na úkor vyšších a životních zájmů společnosti. Nebylo pak možné prosadit žádné plány, i kdyby byly sebelepší, protože jiná strana je vždy zamítla a označila z nějakého (třeba i vymyšleného) důvodu za nežádoucí, aby se ona sama mohla dostat k moci místo strany původní. Kaddáfí považoval systém stran za otevřenou diktaturu. (Al-Kaddáfí 1990, s. 17-19).

Muammar Kaddáfí v Zelené knize zmiňoval též třídu, kterou ve způsobu ovládnutí společnosti přiřazoval ke straně. Třída byla totiž, stejně jako strana, sekta nebo kmen, skupina lidí ve společnosti, kteří sdíleli stejné zájmy. Jednotlivé třídy ale opět tvořily pouze menšinu společnosti. Pokud třída ovládala společnost, znovu se stal vládnoucí systém diktaturou. Ovšem při volbě menšího zla byla třídní nebo kmenová koalice lepší než koalice stran, protože lid původně sestával ze skupiny kmenů. Každý člověk patřil k nějaké třídě, ale mohli být i lidé stojící mimo strany. Ve skutečné demokracii neexistovala žádná omluva pro to, aby jedna třída porážela ostatní třídy pro svůj vlastní prospěch. Totéž platilo pro strany, kmeny a sekty. (Al-Kaddáfí 1990, s. 25-26).

Dalším podvodem, který klame lid, byla podle Kaddáfího referenda. Lidé mohli říct pouze „ano“ nebo „ne“, čímž ve skutečnosti nevyjadřovali svoji vůli. Nemohli říct svůj názor, proč zrovna zvolili tu či onu variantu, případně proč tu druhou z možností odmítli. Nemohli ani navrhnout jiné řešení, museli prostě pouze souhlasit, nebo nesouhlasit. (Al-Kaddáfí 1990, s. 31). V některých zemích bylo tak referendum využíváno k tomu, aby nesprávným způsobem přesvědčilo lidi, že se podílejí na událostech ve své zemi. (Ismail 1989, s. 603).

Řešení zmíněných problémů spočívalo v nalezení nástroje vlády jiného typu, než byly ty, které byly vystaveny konfliktu a které představovaly jen jednu stránku společnosti. To znamená, že bylo třeba nalézt nástroj vlády, jímž bude lid jako celek. Lid byl nezastupitelný a byl-li zastoupen, byl to podvod. Pokud bude takový

nástroj uskutečněn, bude tím problém vyřešen, bude uskutečněna lidová demokracie, lidstvo skončuje s obdobím tyranie a diktatury a své místo konečně zaujme vláda lidu. Zelená kniha předkládala právě takové řešení. Ukazovala lidem cestu, jak přejít z období diktatury k éře skutečné demokracie. Kaddáfího nová teorie byla založena na moci lidu bez zastoupení. Nesměla však chybět lidová organizace ani na nižších úrovních. (Al-Kaddáfí 1990, s. 32). Bylo by možné namítnout, že i Kaddáfí byl tedy takový diktátor, když vedl Libyi. On však ve své zemi nebyl prezidentem, ale pouze myslitelem a „vůdcem revoluce“. (Terrera 1989, s. 70).

Jediným prostředkem k dosažení lidové demokracie byly lidové kongresy. Všechny ostatní systémy vlády byly nedemokratické. Ideální metodou byla přímá demokracie, od které však v minulosti národy brzy ustoupily, protože nebyly schopny shromáždit na jedno místo ve stejný čas veškerý lid, aby mohli všichni lidé rozhodnout. Zelená kniha nabádala masy, že jediné, co potřebují nyní udělat, je bojovat za skončení všech forem diktátorské vlády, které jsou klamně nazývány demokracie, v dnešním světě. Moc lidu mohla být uskutečněna pouze jen jednou jedinou metodou, a to lidovými kongresy a lidovými výbory. (Al-Kaddáfí 1990, s. 35-36).

Základem byla tedy lidová moc. Kaddáfí v Zelené knize představoval přesnou strukturu. Lid by měl být rozdělen do základních lidových kongresů. Každý základní kongres měl svůj sekretariát, který si zvolil. Masy základních lidových kongresů volily správní lidové výbory, které měly nahradit vládní správu. Všechna veřejná zařízení byla tak řízena lidovými výbory, které byly odpovědné základním lidovým kongresům. Tím se správa i kontrola stala lidovou. Systém byl pak demokratický, protože podle Kaddáfího byla demokracie kontrola lidu, prováděná lidem. Vedle lidových kongresů a lidových výborů byly pak zřízeny svazy a odbory pro různé profese. Náměty byly nejprve projednávány základními lidovými kongresy nebo lidovými výbory, odbory nebo svazy. Konečné podoby pak nabudou ve Všeobecném lidovém kongresu, kde se scházely sekretariáty lidových kongresů, lidových výborů, odborů a profesionálních svazů. Všeobecný lidový kongres se scházel jednou za rok nebo v jiných, ale pravidelných intervalech. Pokud něco navrhne či kodifikuje, předloží to lidovým kongresům, lidovým výborům, odborům a svazům. Lidové výbory pak zahájí svou výkonnou činnost. (Al-Kaddáfí 1990, s. 38-39).

Mookiah z univerzity Colombo rozebírá Kaddáfího představu lidové demokracie a ukazuje dva možné problémy jeho přístupu. Prvním z nich je to, že úplná participace lidí v politice je nerealistická. Mookiah připomíná malý zájem lidí o politiku. I u důležitých rozhodnutí překročí počet zúčastněných lidí málokdy 50%. V této situaci může převážnou většinu lidí podílejících se na správě očekávat pouze člověk, který žije mimo realitu. Když se všichni nebudou aktivně podílet, pak „ideologie“ Zelené knihy ztratí smysl. Druhý problém se týká velikostí a hospodářského vývoje zemí. Politická rozhodnutí a opatření měla být předložena lidovým kongresům. Důležité je zde zdůraznit, že Všeobecný lidový kongres není shromážděním obyčejných osob (jako parlamenty), ale základních lidových kongresů, výborů, odborů a všech profesních sdružení. (Mookiah 1989, s. 17-18).

Dalším problémem je otázka právního řádu společnosti. Přírozeným právem společnosti je tradice (zvyk) nebo náboženství. Jiný pokus navrhovat zákon mimo tyto dva zdroje byl podle Kaddáfího nemístný a nelogický. Ústavy se staly základním zákonem společnosti, ale problémem bylo, že se opíraly o názory nástrojů diktátorské vlády převládající ve světě. Vytvořené zákony tak nahradily přirozené právo. Ústavy se nekoukaly na člověka jako na jednoho a téhož, kdežto podle přirozeného zákona je člověk pouze jeden – všichni jsou stejní a všichni mají právo na stejné zákony. Ale Ústavy jsou v různých státech odlišné, což znamená, že nemohou být v souladu s přirozeným zákonem. Pokud společnost nemá právní řád založený na stálých pravidlech nepodléhajících změně, je svoboda ohrožena. Tradiční právo ukládá lidem pouze morální tresty, nikoli materiální. Náboženství uznává tresty pouze v krajních případech, kdy jsou potřeba pro ochranu společnosti. Náboženství, které zahrnuje tradici, je potvrzením přirozeného práva, kdežto nenáboženské a netradiční zákony byly vynalezeny člověkem pro použití proti jinému člověku. Proto jsou podle Kaddáfího neplatné. (Al-Kaddáfí 1990, s. 43-46).

V souvislosti s právním řádem společnosti bylo taktéž důležité vědět, kdo měl oprávnění dodržování právního řádu kontrolovat. Kaddáfí zmiňoval princip, že „*Společnost dohlíží na sebe sama*“. Nárok jednotlivce či skupiny hlídat dodržování zákona by znamenal diktaturu. Pro demokracii byla důležitá odpovědnost celé společnosti a dohled tak mohla vykonávat celá společnost. (Al-Kaddáfí 1990, s. 47).

Kaddáfí vyzdvihoval demokracii jako lidovou vládu. Ovšem svobodný projev už do demokracie nepatřil. Žádná z osob nemohla vlastnit tisk. Tisk byl prostředkem vyjádření společnosti, nikoli vyjádření osoby. Časopis vydávaný nějakou osobou

byl vyjádřením názoru pouze této osoby, ne veřejného mínění. Demokratický tisk byl vydáván lidovým výborem, který zahrnoval všechny rozmanité kategorie společnosti. (Al-Kaddáfí 1990, s. 53-54).

Druhá část Kaddáfího Zelené knihy se zabývala ekonomickými problémy a jeho představou socialismu. Zde Kaddáfí opět jako řešení nastiňoval návrat k přirozeným pravidlům. Konečným řešením k likvidaci vykořisťování člověka člověkem bylo pak odstranění mzdy, osvobození člověka z jeho otroctví a návrat k oněm přirozeným zásadám. Přirozené zásady povedou k přirozenému socialismu, založenému na rovnosti mezi ekonomickými faktory výroby, a přinesou mezi jednotlivci spotřebu, která je téměř srovnatelná s produkcí přírody. Problematickým rysem ekonomických systémů Kaddáfího doby byl systém mezd, který zbavoval dělníka práva na jeho produkci. Podle Kaddáfího bylo však důležité zaměřit se především na výrobu, jejíž nejdůležitější složky byly: suroviny, nástroje a výrobce. Výrobní proces se v průběhu času měnil – technická dovednost neboli stroje postupně nahrazovaly fyzickou sílu. Člověk ovšem vždy zůstane základním faktorem výrobního procesu. (Al-Kaddáfí 1990, s. 61-69). Bylo třeba provést v podnicích a továrnách transformaci všech „mzdových pracovníků“ (wage-workers) na partnery, což mělo zajistit rovnoměrné rozložení výroby mezi všechny producenty. Nespravedlivá distribuce produkce všude ve světě byla zločin proti lidské svobodě a důstojnosti. (Terrera 1989, s. 64-65). Podniky měly být uspořádány do družstev, ve kterých se všichni členové, pracovníci stejně jako manažeři, měli podílet na rozhodování. Rozdělením zisku mezi všechny členy podniku se měl eliminovat hlavní zdroj nerovnosti, který byl přítomný v kapitalismu. Tento systém však trval na nutnosti uspokojování základních potřeb každého člena společnosti, a tím si zachovával rovnostářský princip socialismu. Ovšem odměňováním jednotlivců, především v závislosti na jejich příspěvku k bohatství společnosti, se vyhýbal chaosu a neefektivitě nadměrného a svévolného rovnostářství maoistického socialismu. (Haddad 1989, s. 322-323, 326).

Vykořisťování způsobovala potřeba. Právě potřeba může mít za následek zotročení člověka člověkem. Svoboda člověka nemůže být úplná, pokud někdo jiný kontroluje, co potřebuje. Z ovládání lidských potřeb pak vyrůstaly mnohé konflikty. Základní potřebou člověka je příbytek, a proto by ho neměl vlastnit nikdo jiný. Velice naléhavou potřebou člověka je příjem, který by měl být opět soukromým vlastnictvím. Lidé často potřebují také vozidla, proto v socialistické společnosti

nikdo nesmí vlastnit osobní dopravní prostředky s účelem pronajímat je, protože tím by opět ovládal potřeby jiných. Půda by taktéž neměla být ničí vlastnictví. Avšak každý má mít právo používat ji a mít z ní prospěch na základě práce, zemědělství nebo pastevectví. Kaddáfí tímto tvořil novou socialistickou společnost: „*Cílem nové socialistické společnosti je vytvořit společnost, která je šťastná, protože je svobodná. Toho může být dosaženo uspokojením materiálních a duchovních potřeb člověka, a to osvobozením těchto potřeb od cizí nadvlády a kontroly.*“ K uspokojování těchto potřeb však nesmělo docházet pomocí vykořisťování nebo zotročování jiných, protože to by bylo v rozporu s cílem nové socialistické společnosti. V nové socialistické společnosti byla pak ekonomická činnost produktivní pro uspokojení materiálních potřeb. Nesměly vznikat žádné nahromaděné přebytky, to znamená, že si nikdo nesměl přivlastnit víc, než skutečně potřeboval. Konečným řešením pak bylo podle Kaddáfího odstranění zisku, ke kterému dojde skrz úsilí o zvýšení zisku. (Al-Kaddáfí 1990, s. 69-82).

Poslední, třetí část Kaddáfího Zelené knihy rozebírala sociální základnu Třetí světové teorie. Základem přežití všech druhů v živočišné říši je skupina, základem přežití všech národů je pak nacionalismus. Menšiny vznikly ze sociálních příčin, a to tak, že jejich nacionalismus byl poničen. Sociální faktor je tedy faktorem přežití, tj. národu povahově vrozená podnětná síla k přežití. Základem je jednota. Kvůli tomu všemu bojuje každá skupina za svou národní jednotu, aby mohla přežít. (Al-Kaddáfí 1990, s.93-96).

Základem lidstva je rodina. Ta je tím prvním, co formuje jednotlivce v životě. Uvnitř této společnosti se dítě učí a získává hodnoty a určitá kritéria, která mu umožní sociálně se začlenit. (Fausto 1989, s. 91). Stát je následně umělým ekonomickým a politickým systémem – politické, hospodářské či vojenské faktory organizovaly skupiny rodin do státu, který však nemá s lidstvem nic společného. Rodiny jsou přirozené a důležité, proto jedinec bez rodiny nemá žádný smysl ani společenskou životaschopnost. Kmen je jakási velká rodina, která se rozrostla plozením. Velký kmen je pak označen jako národ. A svět znamená velký národ. Společenské pouto, soudržnost, jednota, důvěrný styk a láska jsou nejsilnější v rodině a se stoupajícím počtem jedinců slábnou. Sociální faktor, čili nacionalismus, vždy zvítězí. Pokud bude zaveden politický systém odporující sociální realitě, bude pouze dočasnou strukturou, která bude zničena národním hnutím každého národa. (Al-Kaddáfí 1990, s. 101-117).

3.4 Průběh událostí za Kaddáfího

Libye je islámský stát, část muslimského světa. Disponuje arabskou společností. Libye leží na arabském území a je strategicky umístěná na pobřeží Středozemního moře. (Perdue 1989, s. 1014-1015). Libye je zahrnuta mezi státy rentiérské, a to z toho důvodu, že 92% jejich zisků pochází z ropy. Zisk klasického státu založeného na daních je zde nahrazen redistribucí ropné many. Tento stát tedy není finančně závislý na svých občanech, a proto jim ani nemusí skládat účty. (Haimzadeh 2011, s. 90).

3.4.1 Počátek Kaddáfího režimu 1969-1973

Svržení libyjského monarchy nepřišlo nečekaně. Již v průběhu 60. let odhalila řada politických událostí - jako např. králova neochota vládnout efektivně, sociální zmatky způsobené rychlým přílivem peněz z ropy, váhavý a neúplný přechod od tradiční k modernější společnosti, nekontrolovatelná korupce a „bratříčkování“ a králova konzervativní pozice v meziarabské politice v regionu věřícímu arabskému nacionalismu v důsledku arabsko-izraelské války - nízkou úroveň legitimacy království. Jedním z hlavních problémů byla neschopnost krále Idrise zavést reformy, které by mohly ukončit vysoce zkorumpovaný patrimonální systém, který postupem času kolem něj vyrostl. Celé měsíce před skutečným převratem tak kolovaly zvěsti o plánech na vojenské převzetí moci. To přinutilo krále rozprostit armádní jednotky po celém území státu. To však byla pouze marná snaha zabránit koordinovanému úsilí proti jeho vládě. (Vandewalle 2006, s. 77 - 78).

Skupina dvanácti mladých důstojníků připravovala už dlouhou dobu svůj tajný plán o převzetí moci. Dne 1. 9. 1969 tak za nepřítomnosti libyjského krále Idrise převzali hlavní strategické body země a vyhlásili Radu revolučního vedení (RRV). Tímto začala dlouhá vláda plukovníka Kaddáfího. (Haimzadeh 2011, s. 40-41). Samotný převrat byl nekrvavou událostí, jelikož královské jednotky se rozhodly nezasahovat. (Vandewalle 2006, s. 79). Zatímco obecně se očekávalo (ze západu a mnohých z blízkého východu), že moc převezme řada vysokých vojenských představitelů, revolučními vůdci se stali převážně mladí důstojníci a kapitáni bez vazby na monarchii. V prvních dnech byl v Libyi zmatek ohledně toho, kdo nové vůdcovství vlastně představuje. Až týden po skutečném převratu bylo odhaleno

jméno režimního vrchního velitele – Muammara Kaddáfího. Byl označen za předsedu Rady revolučního vedení, která byla zodpovědná za revoluci. Trvalo další čtyři měsíce (tj. do ledna 1970), než byla zveřejněna jména členů Rady revolučního vedení, mezi něž patřili: major Abd as-Salam Jallud, major Bashir Hawadi, kapitán Mukhtar Abdallah Gerwy, kapitán Ab dal-Munim Tahir al-Huni, kapitán Mustafa al-Kharubi, kapitán al-Khuwaylidi al-Hamidi, kapitán Muhammad Nejm, kapitán Ali Awad Homza, kapitán Abu Bakr Yunis Jabr a kapitán Omar Abdallah al-Muhayshi. Od prvního oficiálního sdělení však bylo jasné, že libyjské revoluční vládcí byli inspirováni arabským nacionalismem a odporem k západní roli v regionální politice. (Vandewalle 2006, s. 78-79).

Na ekonomické frontě musela RRV postupovat velice opatrně, jelikož noví libyjské vládcí neměli žádné odborné znalosti pro spuštění ropné ekonomiky. Navzdory antipatii k západu pouze tam mohla Libye získat potřebný kapitál a zásobování pro průmyslovou infrastrukturu. (Vandewalle 2006, s. 78-79). Přesto režim obratně rozšířil svůj vliv nad ropným průmyslem. V průběhu roku 1970 a 1971 Rada revolučního vedení zdánlivě beztrestně zvýšila licenční poplatky a daně. Rychle rostoucí příjmy v důsledku vyšších cen libyjské ropy přispěly k přesvědčení v RRV, že Kaddáfího důrazná výzva k větší ekonomické suverenitě by mohla být splněna. Zvyšující příjmy z ropy znamenaly jakousi ekonomickou záštitu. Národní výdaje na gramotnost, zdravotnictví a vzdělání pod novým režimem rychle rostly. Minimální mzdy byly navýšeny a byly poskytovány bezúročné půjčky. Po zabránění bankovního systému v roce 1970 dokonce vláda poskytovala dotace na konstrukce domů. (Vandewalle 2006, s. 87-88).

V průběhu roku 1970 pokračovala Rada revolučního vedení ve snaze zničit přetrvávající moc monarchie v ekonomických a politických elitách, tedy pročistit staré elity režimu. Hned na počátku roku začala antikorupční kampaň, která měla nahradit nejvyšší úředníky starého režimu. Úsilí ale do značné míry selhalo kvůli nedostatku adekvátních náhrad. Vysoký počet vrcholných úředníků však již rezignoval. Např. Sulayman al-Maghribi, poslední civilní premiér, opustil úřad již na počátku roku 1970. Již nová ústava z prosince 1969 určila Radu revolučního vedení nejvyšší autoritou v zemi. Do října 1970 tak byli všichni ministři kromě ministra pro ropu (z důvodu nenalezení nikoho s tak odbornými znalostmi) nahrazeni členy RRV. (Vandewalle 2006, s. 82).

Po vytlačení některých pro monarchii klíčových elit obrátili libyjští mladí revolucionáři svou pozornost na vytvoření a oživení nové politické struktury pro celou zemi. S Muammarem Kaddáfím, kterému bylo v době převratu pouhých 27 let, rozvíjejícím se jako charismatický „první mezi rovnými“ v rámci Rady revolučního vedení (RRV), který vedl revoluci, se země pustila do období politické mobilizace. Ta však byla velice brzy považována za nedostatečnou. (Vandewalle 2006, s. 78). Dne 14. 1. 1971 oznámil Kaddáfí v Zawija, že země bude mířit k všelidové vládě. Lidové kongresy měly jmenovat zástupce do parlamentu a přímo volit prezidenta země. Členové RRV se rozptýlili napříč libyjským územím a vyzývali lidi, aby též participovali. Navzdory jejich úsilí však byla první verze všelidové vlády brzy opuštěna. S vědomím stávající politické apatie se vedení obrátilo k více řízenému systému mobilizace. Dne 12. 6. 1971 bylo oznámeno vytvoření Arabského socialistického svazu, což znamenalo následování dřívějšího Nasserova příkladu v Egyptě. Libyjská verze vytvořila stranický předvoj, který měl nejen mobilizovat masy pro politickou participaci, ale také pomáhat konsolidovat revoluci. S cílem zmenšit moc tradičních institucí byla zavedena struktura místních, regionálních a národních shromáždění pro Arabský socialistický svaz. Volby do místních a regionálních kongresů se konaly v prosinci 1971 a lednu 1972. Národnímu kongresu Arabského socialistického svazu dokonce předsedal osobně Muammar Kaddáfí. Dne 30. 5. 1972 zákon číslo 71 způsobil, že jakákoliv politická činnost mimo Arabský socialistický svaz se stala zločinem, který by mohl dokonce být za určitých okolností potrestán smrtí. Avšak Arabský socialistický svaz nikdy nepřevzal skutečné pravomoci. Stejně jako při předchozím pokusu o založení lidových kongresů, ani zde se nepodařilo Libyjce mobilizovat dostatečně. Kaddáfí se proto rozhodl pro radikálnější strategii, a to odstranění všech politických překážek a prostředníků, kteří stáli mezi vedením země a lidem. (Vandewalle 2006, s. 82-83).

Kaddáfí u příležitosti projevu v Zuwáre v dubnu 1973 potvrdil nezbytnost arabské jednoty, zkritizoval buržoazii a byrokracii a obvinil reakcionářské právo. Kaddáfí se obrátil přímo k lidu s žádostí, aby rozebral stát. Postavil tedy rurální populaci a kmeny do opozice vůči urbánní buržoazii a státní byrokracii. (Haimzadeh 2011, s. 57). Chtěl představit svou filozofii založenou na Svatém Koránu. Nejprve vyjmenoval úspěchy revoluce, jako třeba poskytnutí pomoci lidem bojovat za svobodu, což přitahovalo svobodomyšlné skupiny, které byly umlčeny v celém

arabském světě. Mezi arabskými masami tím zapálil naději na svobodu, socialismus a jednotu. Žádal masy, které měly být odpovědné za oživení poselství islámu, aby zahájily novou všelidovou revoluci založenou na 5 hlavních bodech: 1. Pozastavení všech stávajících zákonů; 2. Očištění od všech pokažených politiků; 3. Kompletní svoboda bojujícím masám a popření svobody nepřátelům lidu; 4. Administrativní revoluce; 5. Kulturní revoluce. Tento projev signalizoval začátek lidové revoluce. Byl tím také naznačen zásadní rozdíl mezi Egyptem a Libyí. (El Saadany 1994, s. 107-108). Tento pětibodový program smazal existující politické struktury a zintenzivnil všelidové směřování revoluce. Spíš než na mobilizaci libyjských občanů shora začal tedy Kaddáfí spoléhat na strategii mobilizace zdola. (Vandewalle 2006, s. 84).

Kaddáfího oznámení všelidové revoluce znamenalo odstranění všech administrativních a právních překážek, které dosud stály v cestě revoluční změně. Nejprve se zaměřili na místní a regionální byrokraty, kteří byli považováni za nepřátelské k revoluci: starosty a manažery, včetně těch, kteří byli zodpovědní za národní rozhlasové a televizní stanice, libyjské arabské aerolinie a ropný institut. Druhá vlna reforem sestávala z vytvoření lidových výborů v rámci podniků a veřejných a občanských organizací. Do konce srpna 1973 bylo schváleno zhruba 2400 výborů, které převzaly své úkoly. Lidová revoluce znamenala začátek toho, co se stalo trvalým rysem libyjského politického života: rostoucí rozdvojení mezi formálními a neformálními nástroji politické kontroly a moci v zemi. (Vandewalle 2006, s. 84-85).

Sdělení v Zuwaře bylo náznakem Kaddáfího frustrace z politické apatie v zemi. Skutečná revoluce byla podle něj brzděna složkami v libyjské společnosti, které chtěly blokovat pokrok země. Jediné řešení, které on navrhoval, bylo nechat lidi, aby si vládli sami sobě. Projev v Zuwaře tedy znamenal zintenzivnění Kaddáfího populistické rétoriky a nastínil prvky, které byly dominantní v revolučních směrnicích po roce 1973: odstranění celé řady politických a ekonomických institucí, které by mohly poskytnout soudržnost země, zničení reprezentativních politických institucí a vznik toho, co bylo známé jako Třetí univerzální teorie jako ideologický návod. (Vandewalle 2006, s. 85).

Nejprve byl Kaddáfí u libyjských občanů velice oblíbený a jeho rozhodnutí byla přijímána kladně. Příznivé přijetí získaly také první sociální reformy, jako např. zdvojnásobení minimálního platu. Původní nadšení bylo však velice brzy brzděno

napětím mezi zástupci RRV a národní buržoazií, jež požadovala zastupitelský systém a kritizovala narůstající personalizaci moci a dezorganizaci, kterou Kaddáfí rozehrál na všech úrovních státu. Systém se nakonec zdál být zcela zablokován z důvodu, že některé kompetentní technokratické kádry režimu byly zcela bezmocné. (Haimzadeh 2011, s. 56-57).

3.4.2 Společnost bez státu podle Zelené knihy 1973-1986

Po čtyřech letech prvních opatrných pokusů mobilizovat libyjské obyvatelstvo stála Kaddáfího vláda v roce 1973 připravena pustit se do několika dechberoucích ekonomických a politických iniciativ. Během prvních čtyř let revoluce byla velká část populace lhostejná ke Kaddáfího mobilizační rétorice. Jeho řešení politické apatie spočívalo v tvorbě revolučních výborů, které měly zavést pokyny představené v *Zelené knize*. (Vandewalle 2006, s. 97-98).

Dva roky, které následovaly po prohlášení v Zuwaře, byly poznamenány chaosem a zmatkem uvnitř země. Zčásti proto, že dělba práce mezi stále existující, ale už skomírající Arabský socialistický svaz a lidové výbory vytvořené v Zuwaře nebyla jasně stanovena. Vytvoření systému lidových výborů byl Kaddáfího pokus obejít regulovanější postupy Arabského socialistického svazu. Tento pokus však vedl ke konfliktu v Radě revolučního vedení. V listopadu 1974 při zasedání Arabského socialistického svazu se poprvé veřejně objevil rozkol mezi dvěma frakcemi. To postavilo ty, kteří chtěli více plánovaný průběh akce, který zahrnoval pečlivě navržený hospodářský plán, tedy technokratické řešení problémů, proti těm, kteří chtěli pokračovat v aktivističtější politice, která by obětovala nějaké bohatství země arabské jednotě a dalším ideologickým snahám. Na počátku roku 1975 vypukly studentské nepokoje a zvětšily tak napětí, což mělo za následek, že Rada revolučního vedení vyhlásila povinnou vojenskou službu. I přes různá opatření nepokoje pokračovaly a dále se rozšiřovaly, což vedlo k prvnímu rozsáhlému zatýkání studentů v dubnu 1975. (Vandewalle 2006, s. 100).

Bezprostředně po kongresu Arabského socialistického svazu byla vláda restrukturována, zdálo se však, že technokraté měli navrch: pouze čtyři členové Rady revolučního vedení zůstali, zatímco velké množství nově vytvořených ministerstev bylo přiděleno mladým intelektuálům bez nacionalistického pověření. Pokračující debata v rámci Rady revolučního vedení však ukázala přetrvávající neshody o Kaddáfího rostoucí moci a o rostoucích nákladech pramenících z jeho

pan-arabských cílů, zahraničních dobrodružství a jeho nezdařených pokusů o jednotu s Egyptem. Objevovalo se také znepokojení ohledně politického zasahování Kaddáfího a jeho stoupců do ekonomických a rozvojových projektů, o kterých někteří tvrdili, že by měly být hodnoceny z čistě technického hlediska. (Vandewalle 2006, s. 100-101).

Konflikt mezi oběma stranami byl vysoce ideologický, zaměřený téměř výhradně na cíle, ke kterým by mělo směřovat libyjské ropné bohatství, a na roli státu, kterou by měl hrát v ekonomickém vývoji země. Když konflikt ještě zintenzivnil, obě strany se pokusily přilákat spojence z libyjské armády na svou stranu, což vedlo k obavám z dalšího převratu. Tyto obavy byly oprávněné, jelikož v srpnu 1975 členové Rady revolučního vedení Bashir Hawadi a Umar al-Muhayshi odstartovali pokus o převrat proti režimu. Muhayshi, který byl v té době ministrem plánování, odmítl vzdát se finančních prostředků, které byly určeny pro místní rozvoj, a utekl s řadou svých stoupců do Tunisu. (Vandewalle 2006, s. 101).

Dne 25. října 1975 oznámil Kaddáfí, že byl zmařen pokus o důstojnický převrat a represe se následně dotkla všech forem politické opozice. (Haimzadeh 2011, s. 57). Rada revolučního vedení, stále nejmocnější organizace v Libyi, byla teď redukována na pět členů: Muammar al-Qadhafi, Abu-Bakr Yunis Jabr, al-Khuwaylidi al-Hamidi, Mustafa al-Kharubi, Abd as-Salam Jallud. Kaddáfí rychle upevňoval svoje postavení a revoluce se nezadržitelně identifikovala s jeho osobní vizí. Ještě v průběhu roku 1975 civilní, vojenští, profesionální a techničtí pracovníci podezřelí z možného nedostatku loajality byli odstraněni z plánovacích institucí a ministerstev. Ti, kdo argumentovali pro větší rozvážnost ve finančních a ekonomických záležitostech, byli systematicky odsunuti do pozadí. Pokus o převrat také znamenal konec odborných a technických kritérií pro vojenský nábor a počátek ustáleného, ale znatelného přílivu jednotlivých členů Kaddáfího kmene (a později i jeho rodiny) do řady citlivých bezpečnostních a vojenských funkcí. V důsledku snahy o převrat Kaddáfí uchopil možnost urychlit svůj revoluční program. (Vandewalle 2006, s. 101). Masy pak byly vyzývány k lidové revoluci a pochodu na instituce. Tento moment se mnohdy považuje za počátek kaddáfíjské revoluce a ustanovení základů jeho režimu. (Haimzadeh 2011, s. 57-58).

Co však stále chybělo, bylo koherentní ideologické pojednání, které by mohlo sloužit jako návod pro revoluci. Nakonec byla vytvořena sbírka tří tenkých svazků, obsahujících Kaddáfího představy o ekonomice, politických systémech a sociálních

vztazích, která se stala ústředním bodem režimních vnitrostátních a mezinárodních politik. (Vandewalle 2006, s. 102). Tato sbírka dostala název Zelená kniha a Kaddáfí zde vysvětluje svou univerzální teorii jako alternativu komunismu a kapitalismu, která využívá permanentní revoluci. Tato teorie má připravit nástup lidu k moci. (Haimzadeh 2011, s. 57-58). Jeho pokyny, které odrážely hlubokou nedůvěru k politickým stranám a byrokratickým institucím jako k překážkám občanské participace, poskytly téma pro velké množství stále rostoucích dramatických ekonomických, sociálních a politických iniciativ. To vše vyvrcholilo vytvořením Jamahiriyya, tj. země přímo řízené svými občany bez zásahu zprostředkovatelů. (Vandewalle 2006, s. 97).

První díl Zelené knihy se objevil pouze několik týdnů po srpnovém pokusu o převrat. Představoval rozpracování Kaddáfího dřívějšího projevu v Zuwaře a krátkého neúspěšného pokusu o lidovou vládu v roce 1971. Zelená kniha obsahuje shrnutí Kaddáfího utopických nápadů, jak by měly vypadat libyjské sociální, politické a ekonomické organizace. Odkazuje na nový stát jako Jamahiriyya. Obyčejní občané by měli vlastnit zdroje země, vykonávat moc a přímo řídit státní správu a její byrokracii prostřednictvím systému lidových kongresů a výborů. Všechny svazky Zelené knihy obsahují některá společná témata, jako je nedůvěra k hierarchickým byrokratickým strukturám obsažených v moderních státech a Kaddáfího odpor k přítomnosti zprostředkovatelů, kteří brání jednotlivcům přímo řídit svůj vlastní život. Kaddáfí sám představoval Zelenou knihu jako jakýsi „manifest pro akci“. Měla zintenzivnit dřívější mobilizační snahy, které se dosud nedařily, protože politický systém nemohl vyjádřit skutečný hlas libyjského občana (Svazek 1), protože Libyjci neměli přímo na starosti ekonomické zdroje (Svazek 2) a kvůli archaickým společenským strukturám v zemi (Svazek 3). Ústřední názor Zelené knihy je, že obyčejní občané mohou přímo řídit byrokratické a administrativní instituce, které tvoří jejich životy a navrhopvat vlastní řešení pro ekonomické a sociální problémy, tj. idea lidí řídících své vlastní záležitosti bez státních institucí. Základní problémy, kterým podle Zelené knihy čelí společnosti, jsou politické systémy a státy, které spoléhají na reprezentaci, tedy zastoupení. Ty jsou ze své podstaty represivní, protože reprezentace zahrnuje odevzdání přirozené osobní suverenity jednotlivců ve prospěch druhých. Jediným možným řešením je „přímá demokracie“ prostřednictvím založení místních lidových kongresů, do kterých by patřil každý libyjský občan. Tyto kongresy pak měly delegovat moc na

vyšší kongresy a lidové výbory, které by mohly zastupovat jejich zájmy na národní úrovni. (Vandewalle 2006, s. 102-104).

Do konce roku 1975 se populistický slogan Zelené knihy „Výbory všude“ začal objevovat po celé zemi. V lednu 1976 byl Arabský socialistický svaz přejmenován na Obecný lidový kongres (General People's Congress = GPC). Systém všelidové vlády měl také za cíl zredukovat opozici vůči režimu. Politické aktivity byly omezeny na základní lidové kongresy. Tento nový a těžkopádný systém byl skutečně realizován 2. 3. 1977. (Vandewalle 2006, s. 104-105).

Ve městě Sebha bylo 2. března 1977 oficiálně vyhlášeno ustanovení moci lidu neobecným kongresem lidu, tj. parlamentu. Hovoří se zde o novém masovém státu nazvaném *Velká arabská lidová a socialistická džamáhírije*. Dochází též k několika administrativním reformám. Jsou zakázány všechny institucionalizované aktivity s výjimkou ropného sektoru a projektu velké umělé řeky. Výkonná lokální moc byla omezena pouze na rozhodnutí lokální povahy, pro něž jsou jen velmi nepravidelně k dispozici její rozpočty. V průběhu 80. let se přistoupilo k postupné liberalizaci některých ekonomických sektorů, jako např. otevření malých obchodů a schválení prodeje zemědělských produktů. To vše se stalo kvůli ekonomickým nezdarům vyhlášeného modelu. Další liberalizace pak následovala až v roce 1993 v období mezinárodních sankcí. Ta však způsobila narůstání sociálních rozdílů a objevení nové třídy spekulantů. Kvůli této nespokojenosti byla v roce 1994 zahájena tzv. očišťující kampaň, která způsobila zakládání čistných výborů, jež měly na starost stíhání podvodníků a zbohatlíků. V roce 2002 dokonce Kaddáfi pod tlakem stále se zhoršujících životních podmínek vyhlásil legalizaci volného obchodu. Libyjci tak mohli investovat do podniků a soukromých projektů, čímž bylo dovoleno osobní obohacování. Taková reforma zrychlila dravé praktiky široké rodiny vůdce a jeho dalších spolupracovníků. (Haimzadeh 2011, s. 58-60).

V listopadu 1977 byly na scénu uvedeny revoluční výbory, které neměly být oficiálními orgány, ale jejich úkolem bylo bránit revoluci a vybízet lid k převzetí moci. Nábor a kariéerní postup členů revolučních výborů probíhal na základě kooptace. Obzvláště aktivní byly takové výbory na univerzitách, kde se nacházelo potenciální místo odporu. Studenti zde měli často zajištěn úspěch u zkoušek a po absolvování školy zajištěné místo, pokud jako protislužbu odhalovali odpůrce a nahlašovali, pokud se profesori při výuce odchylovali od oficiální doktríny. (Haimzadeh 2011, s. 73).

Veškerá kontrola politiky v Libyi byla tak vložena do rukou lidu prostřednictvím systému kongresu a výborů. Rada revolučního vedení byla formálně zrušena. Kaddáfí a čtyři další původní členové si udrželi klíčové pozice: Kaddáfí a Abu Bakr Yunis Jabr jako hlavy libyjské armády, Khuwaylidi Al-Hamidi jako velitel policie, Mustafa Al-Kharubi jako šéf personálu (Chief of staff), Abd Al-Salam Jallud jako toulavý ekonomický velvyslanec pro režim. (Vadewalle 2006, s. 105).

Ve svém projevu dne 1. 9. 1980 zdůraznil Kaddáfí, že podnikatelé v zemi nebyli nic víc než parazité, protože jejich hospodářská činnost nepřispívala k výrobní činnosti v rámci Jamahiriyya. Soukromé firmy byly v celé zemi uzavřené a jejich funkci převzala rada státních agentur. Deset vládních agentur bylo zodpovědných za poskytování veškerého dovozu, který země potřebovala – od ropné technologie po spotřební zboží. Do konce roku 1981 zavedl libyjský režim (v některých případech prostřednictvím donucovacích prostředků v rukou revolučních výborů) opatření pro rozdělování a přerozdělování většiny majetku země. Prostřednictvím řady legislativních opatření, jednoduchých administrativních kontrol a výstavby supermarketů stát řídil distribuci všech základních potřeb včetně jídla. Malé továrny, komerční firmy, zemědělské půdy, městské nemovitosti a soukromé rezidence byly zabaveny. (Vandewalle 2006, s. 108-109).

Ve skutečnosti však autorita lidu byla zpochybněna vznikem instituce, jejíž existence nebyla součástí ideového plánu podrobně popsaného v Zelené knize – revolučními výbory utvořenými po listopadu 1977. Tento orgán se skládal z pečlivě vybraných mladých jedinců, kteří byli odpovědní přímo Kaddáfímu. Byli nástrojem pro další mobilizaci a indoktrinaci a měli za úkol podporovat větší účast veřejnosti v základních lidových kongresech (které měly stále vysokou míru absence). (Vandewalle 2006, s. 120).

3.4.3 Problémy revoluce 1986-2000

V návaznosti na americké bombardování Tripolisu a Bengházi v dubnu 1986 se libyjský režim potýkal s řadou vnitřních i mezinárodních problémů, které postupně snižovaly Kaddáfího schopnost prosazovat své aktivistické politiky v zahraničí i doma. Omezily jeho schopnost používat kontinuální vlny politické mobilizace v Libyi a koncem století přinesly také zastavení nepředvídatelných ekonomických směrnic uvnitř Libye. Došlo také k prohloubení zapojení do mezinárodního terorismu, které vrcholilo v letech 1988 a 1989. Mezinárodní sankce v roce 1992 a

zejména z počátku neutrální reakce arabských zemí na ně také vyvolaly důležitou přestavbu zahraničních vztahů země. Po letech prosazování jednotících schémat s různými arabskými režimy Kaddáfí oznámil, že už nemůže dál tolerovat odpovědi bezvýrazných vůdců na arabsko-izraelský konflikt nebo jejich pasivitu a jejich souhlas politického status quo v celém regionu dominující americkou přítomností a její politikou. Jako výsledek libyjský vůdce prohloubil svůj zájem o subsaharskou Afriku, kterou považoval za oblast pro projektování libyjské moci a pro provádění nových regionálních, ekonomických a politických jednotících projektů (Vandewalle 2006, s. 139).

Doba mezi rokem 1986 a koncem století představovala nejtěžší roky, kterým režim dosud čelil. Staré jistoty arabského nacionalismu, opozice vůči západu za každou cenu a regionálních integračních schémat se všechny rozpadly. Ideologické aspirace, které byly kdysi základními kameny revoluční režimní rétoriky, byly obráceny, neutralizovány a často vyvráceny regionálními a mezinárodními aktéry. Libyjská pověst zabránila jakékoliv další šanci na společné regionální iniciativy. Mezinárodní společenství pomalu, ale efektivně izolovalo režim politicky, diplomaticky a ekonomicky. Libyjské zapletení v řadě teroristických činů podrobilo zemi rozšíření amerických sankcí a uložení sankcí Spojených národů začínající v dubnu 1992. (Vandewalle 2006, s. 139-140).

S kritickou situací souvisela také vnitřní nespokojenost. V reakci na tyto problémy Kaddáfí povolil několik vnitřních úprav. První byla zahájena na základě zjištění, že mobilizační potenciál systému lidového výboru a kongresu má pouze omezenou hodnotu. Kvůli své ústřední roli vedoucí „ideologie“ však nemohl být zrušen. Kontrolní funkce revoluce (vtělená do Revolučního výboru a mnoha bezpečnostních aparátů) se do roku 1986 dramaticky rozšířila a věnovala zvláštní pozornost lidovému odporu. Režim nebyl ochotný zcela změnit struktury bezpečnostního sektoru a zaměřil se tak spíše na zredukování revolučního výboru, který se stal symbolem nejvíc nenáviděného aspektu revolučních opatření. Druhá sada úprav byla vyhlášena v březnu 1987. Libyjská vláda oznámila, že bude reformovat ekonomiku země odstraněním některých omezení, která byla zavedena po zveřejnění směrnic Zelené knihy o ekonomickém řízení. Ovšem v Jamahiriyya, kde ekonomický patronát a politická nehybnost byly různé strany téže mince, ekonomická reforma nevyhnutelně ovlivnila celkovou sílu režimu. Nebylo tedy překvapením, že ekonomická liberalizace, s výjimkou některých opatření, která

přinesla úlevu pro libyjské občany, se ukázala jako neúspěšná. (Vandewalle 2006, s. 140). Kaddáfí se pomocí těchto dvou souborů úprav šikovně zbavil některých zhoubných prvků své revoluce, aniž by však změnil základní struktury, které ho držely u moci. Nepředvídatelnost dřívějších revolučních opatření totiž vytvořila takovou nedůvěru a apatii, kterou již nebylo možné odstranit. (Vandewalle 2006, s. 141).

Ve zpětném pohledu bombardování Tripolisu a Běnghází Spojenými státy ve dnech 15. – 16. 4. 1986 způsobilo značné zděšení mezi libyjským vedením. To znamenalo v některých ohledech předěl pro mezinárodní politiku země. Obrana země tváří v tvář útokům se ukázala jako velmi slabá. Někteří členové Revolučního výboru v tichosti opustili své pozice, a proto začaly vznikat pověsti o organizovaném odporu ve východní části země ihned po útoku. (Vandewalle 2006, s. 141-142).

Během let 1987 a 1988 Kaddáfí veřejně odsuzoval excesy bezpečnostních organizací a Revolučního výboru v zemi. Kaddáfí káral výbory za jejich dřívější činy. Během několika týdnů byl jmenován zvláštní výbor pod vedením ministra spravedlnosti, který měl vyšetřovat obvinění z korupce a zneužívání moci členy Revolučního výboru a kontrolovat majetek těch, kteří patřili k výborům. Kolem prosince 1988 začaly revoluční výbory ztrácet moc, když jejich přítomnost v inteligenci, policii a bezpečnostním sektoru byla zredukována. Bylo také vytvořeno ministerstvo masové mobilizace a revolučního vedení, jehož úkolem bylo kontrolovat činnost Revolučního výboru a dovézt ho zpět z hlídacího psa režimu k jeho užší roli jako ideologického předvoje. Režim se také pokoušel rozšířit svou politickou liberalizaci. V roce 1987 a v průběhu roku 1988 byly propuštěny desítky politických vězňů. Dne 3. 3. 1988 se Kaddáfí osobně podílel na zničení centrálního vězení v Tripolisu. Taktéž zkoušel lákat libyjské emigranty zpět do vlasti slibováním zaměstnanosti a beztrestnosti. Zabavené pasy byly vráceny libyjským občanům a jejich vydávání bylo nyní svěřeno lidovým výborům spíše než bezpečnostním organizacím. (Vandewalle 2006, s. 142-143). Kaddáfí připustil, že libyjský revoluční právní systém vedl ke zneužívání. Navrhl kodifikaci právních principů. V květnu 1988 vyzval k zastavení svévolného zatýkání a trval na jasném uzákonění všech trestných činů, za něž by občané mohli být zatčeni. Revoluční soudy byly hromadně rozpuštěny (s výjimkou pro obvinění z vlastizrady) a nahrazeny lidovými soudy. V březnu 1989 bylo vytvořeno nové ministerstvo

spravedlnosti, aby zajistilo provádění různých vyhlášek a oznámení. (Vandewalle 2006, s. 143-144). Dne 12. 6. 1988 byla také přijata Zelená charta práv člověka. (Vandewalle 2006, s. xxiii).

Potřeba nastavit revoluci s ohledem na ekonomické sankce a rostoucí vnitřní nespokojenost představuje velký problém režimu. V zásadě veškerá autorita patřila lidem, kteří vyjadřovali svou vůli pomocí Lidového výboru a kongresového systému. Ve skutečnosti tak mohly kritiky a stížnosti být vyjadřovány v takové formě, která sloužila Kaddáfího záměrům udržet politický systém nevyvážený a nepředvídatelný. K tomu ještě přispíval fakt, že dřívější zákon o revoluční autoritě, který označil opozici za velezradu, nikdy nebyl zrušen. Systém lidových výborů hrál pro systém důležitou roli. To umožnilo libyjskému vůdci velmi zručným způsobem neutralizovat potenciální veřejné projevy nesouhlasu. Kaddáfí byl schopný přivlastnit si vyjádřené pocity pro své vlastní politické kárání a nabádání. Tímto způsobem mohl vůdce kritizovat řadu nešvarů a nedostatků, současně uklidnit obyvatelstvo a zároveň udržovat potenciální skupiny opozice nevyvážené a zobrazovat sebe mimo boj. To znamená, že libyjský vůdce byl často schopen jevit se jako nejjedovatější kritik toho, co bylo špatné v libyjské ekonomice, a bez ohledu na nedostatky obyvatel musel vytrvat, zatímco obratně shazoval vinu na ostatní. (Vandewalle 2006, s. 145-146).

Mezi lety 1970 a 1980, v době ropného boomu, Kaddáfího strategie fungovala velice dobře. Vzhledem k poměrně vysoké úrovni životních podmínek mělo jen málo Libyjců sklon podávat stížnosti z ekonomických důvodů. Ovšem na konci 80. let a v průběhu 90. let se ekonomické podmínky dramaticky změnily. Ekonomické dědictví zanechalo dvě desetiletí bezcílného etatismu spojeného s dramatickým poklesem příjmů z ropy. Libyjsí občané stáli ve frontách na chleba, když státní supermarket (jednou z nedílných částí Zelené knihy je politika zaměřená na odstranění soukromých obchodníků) upadaly do rostoucích zmatků v důsledku špatného hospodaření a údajné korupce. Ve Schématu supermarketů (nebo obecně z rukou státu) bylo zřídka doručeno to, co občané skutečně potřebovali v každodenním životě, a to vyvolalo obrovský hněv a frustraci. Přestože černý trh byl neochotně tolerován a přetrvávalo mnoho neformálních ekonomických aktivit, nemohlo to nahradit nepřítomnost maloobchodní infrastruktury, která zajišťovala předvídatelné a spolehlivé dodávky základních ekonomických statků. Vyhoštění tisíců krajanských pracovníků v létě a na podzim 1985 (hlavně Tunisánů, kteří

převzali podřadnou práci, kterou už Libyjci nechtěli vykonávat) přispělo k prohloubení již existujícího chaosu. (Vandewalle 2006, s. 146).

Kromě čistě ekonomických problémů se však objevilo i několik dalších, které se ukázaly stejně těžko stravitelné pro průměrné Libyjce a zemské elity. Prohloubení diplomatické izolace bránilo velkému množství studentů studovat v zahraničí a stále více i mezinárodnímu cestovnímu ruchu. Taktéž přetrvávající válka v Čadu si začala vybírat svou daň. Cynismus mezi obyvateli stoupal, když se optimistické zprávy o válce ukázaly jako nepravdivé. A nakonec, a to i přes revoluční naléhání na rovnostářství a solidaritu, bylo jasné, že se v zemi začala objevovat ekonomická diferenciaci. Uprostřed vynucené strohosti veřejného života ve městech některé skupiny v armádě, diplomatické elitě a mezi dalšími vrcholovými byrokraty viditelně těžily takovými způsoby, které nebyly dostupné pro průměrného občana. (Vandewalle 2006, s. 146-147).

Výskyt nerovností poskytoval styčný bod pro řadu islámských skupin. V průběhu 90. let byla tvrdě potlačena řada povstání islámských skupin. Jejich potlačení spoléhalo do značné míry na revoluční výbory spíše než na řádnou armádu země. Ačkoli libyjské ozbrojené složky se podstatně rozrostly, nikdy jim nebylo dovoleno vytvořit profesionální etiku, která by mohla vést k odlišné korporátní identitě nebo odlišným zájmům. I přes četné zadávání veřejných zakázek v celých 70. letech a na počátku 80. let libyjské armádě nikdy nebyly zadávány konkrétní úkoly k zajištění režimu. (Vandewalle 2006, s. 147).

Vnitřní nespokojenost rostla, zejména po debaklu v Čadu a kvůli zhoršujícím se ekonomickým podmínkám (jako např. neuhrazené mzdy na konci měsíce). Zoufalý výkon libyjské armády jasně ukazoval její odbornou nekompetentnost. Pro mnoho zkušených pozorovatelů směřování Libye v Čadu však nebylo překvapením. Nákup zbraní, většinou z bývalého Sovětského svazu, byl často nahodilý a nekoordinovaný. Nákupy sloužily rozmarům vedení země založené na potřebě udržet příznivce nejvyšší armády. Bohatství libyjských armádních zakázek však klesalo, jakmile byla uložena embarga proti přepravě vojenského materiálu do Libye ze strany Spojených států a Evropy v roce 1978 a 1986. Zhroucení Sovětského svazu, který pravidelně poskytoval asi polovinu zisku země, také přispěl k úpadku. V letech 1993 a 1995 Jamahiriyya neimportovala vůbec žádné zbraně a jen nepatrné množství importovala v letech 1994, 1996 a 1997. Do konce

desetiletí dovozy zbraní do Libye už prakticky skončily. (Vandewalle 2006, s. 147-148).

V Jamahiriyya si udržely monopol na použití síly dvě sady institucí: řádné ozbrojené síly a pretoriánská stráž. Po roce 1969 byly libyjské revoluční ozbrojené síly pečlivě odsunuty na vedlejší kolej politického života. Až na krátkou dobu mezi 8. září a 7. prosincem 1969 Libye již od zářijového převratu 1969 nikdy neměla ministerstvo obrany. Vytvoření systému Revolučního výboru v roce 1977 a jeho rozšíření v následujících letech bylo jistě myšleno jako nedílná součást tohoto bezpečnostního systému. Od roku 1974 Kaddáfí podporoval vznik lidových milic. Od začátku 90. let byl libyjský rozdvojený systém moci a kontroly sjednocený. Formální politická moc a autorita sídlila v GPC (Obecný lidový kongres), skutečná moc však zůstala v rámci tzv. „revolučního sektoru“ revoluce. Rozdvojení mezi formálními a neformálními mechanismy v Jamahiriyya v kontrolní a politické moci zdůrazňovalo omezenou institucionální kontrolu libyjských občanů nad svým panovníkem a jeho činy. Ve skutečnosti, pokud vedení země jasně nesouhlasí, neexistuje žádná veřejná kontrola. GPC jako ztělesnění formální instituce pro vládnutí neměl kontrolu nad bezpečností země či soudnictvím, ale ani nad těmi, které zastupuje. V rámci neformálních institucí bezpečnostních organizací revoluční vedení dělá všechna rozhodnutí a nemá žádnou odpovědnost vůči nikomu. I přes Deklaraci autority lidu z března 1977 revoluční vedení bylo nejvyšším orgánem Jamahiriyya. (Vandewalle 2006, s. 149-152).

V období mezi prosincem 1979 (kdy Libye byla uvedena na prvním seznamu amerického ministerstva zahraničí státních sponzorů terorismu) a dubnem 1986 (kdy USA bombardovalo Tripolis a Bengházi) došlo k vývoji ve zhoršujících se vztazích mezi USA a Jamahiriyya. To zahrnovalo uzavření amerického velvyslanectví v Tripolisu, lidového úřadu ve Washingtonu, embargo surové ropy a pak i rafinovaných ropných produktů z Libye a konečně v lednu 1986 komplexní obchodní embargo proti Jamahiriyya. O šest let později, v dubnu 1992, Spojené národy rozšířily ekonomické embargo. To vše způsobilo mimo jiné pokles cen ropy. (Vandewalle 2006, s. 152-153). Vývoz libyjské ropy zůstal v zemi jediným ekonomickým záchranným lanem. Není tedy divu, že vůdci země se snažili minimalizovat dopad mezinárodních sankcí na ropný průmysl. (Vandewalle 2006, s. 158).

Ekonomické a politické reformy v Libyi po roce 1986 byly neoddelitelně propojeny. Úsilí o ekonomickou liberalizaci představovalo čtyřnásobnou výzvu pro režim: potřeba vytvořit nové instituce k lepšímu regulování a dělení ekonomické transakce transparentnější; reformovat instituce, jejichž primární cíle jsou často zaměřeny na pouhou distribuci příjmů získaných státem; zavést trhy a soutěž o zdroje; obsahovat jakýkoli politický výpadek tří původních souborů opatření, které mohou obnášet. Libye se pustila do vlastní liberalizace ve dvou různých vlnách: první pokus v letech 1987 a 1990, následovaný druhým souborem iniciativ po roce 1990. Jednalo se o podporu iniciativ soukromého sektoru ve všech odvětvích hospodářství s výjimkou těžkého průmyslu a dosažení významných škrťů ve státních výdajích. (Vandewalle 2006, s. 163).

Z bombového výbuchu dne 4. dubna 1986 na diskotéce v západním Berlíně, kterou navštěvovali američtí vojáci, byli viněni libyjské agenti. O dva týdny později, 15. – 16. dubna, Spojené státy bombardovaly Tripolis a Beghází. Evropská unie se shodla na snížení počtu libyjských diplomatů v Evropě a dramaticky snížila také jejich vlastní počet v Jamahiriyya. EU také přijala přísnější vízovou povinnost pro cestování Libyjců do Evropy. Mezinárodní spolupráce v jednání proti Libyi se objevila do dvou týdnů po bombardování USA, kdy vedoucí představitelé G7 vydali prohlášení na svém zasedání v Tokiu k boji proti terorismu, které se zaměřilo na Libyi jako na hlavního zodpovědného aktéra. (Vandewalle 2006, s. 169).

Stejně jako ve většině ostatních ropných států v regionu zůstala legitimita v Jamahiriyya spojena se schopností režimu poskytovat určitou úroveň blahobytu pro místní občany. Když byly Libyi uloženy sankce, inflace stoupala a dodání zboží se často stalo nevyzpytatelné a nepředvídatelné. Každodenní životy Libyjců se staly znatelně obtížnější (na konci 90. let byly mzdy zmrazeny na téměř dvě desetiletí). (Vandewalle 2006, s. 173).

3.4.4 Libye na rozcestí v 21. století

Na konci dvacátého století se Libye ocitla na důležité křižovatce. Země se začala vypořádat ze své diplomatické a ekonomické izolace. Multilaterální sankce byly pozastaveny v dubnu 1999 a evropští a jiní zahraniční investoři se pomalu vrátili zpět do Tripolisu. (Vandewalle 2006, s. 175). I přes neochotu vyvolanou u mezinárodních firem sankcemi zůstala Libye velmi atraktivní cíl pro mezinárodní ropné společnosti. V letech 2000, 2001 a 2002 vedení mezinárodních ropných a

plynárenských společností i nadále řadilo Jamahiriyya mezi hlavní průzkumná místa kdekoli na světě. Toto nadšení plynulo ze skutečnosti, že tři čtvrtiny území země zůstaly neprozkoumané a že o zásobách zemního plynu se vědělo, že jsou obrovské a také z velké části nevyužité. (Vandewalle 2006, s. 177).

Postupem času se začaly měnit vztahy mezi Jamahiriyya a západem. V březnu 2000 úředníci amerického ministerstva zahraničí navštívili Libyi s cílem vyhodnotit zrušení stávajícího cestovního omezení na Jamahiriyya. Dřívější aktivistické politiky se začaly měnit. Američtí představitelé v počátku roku 2000 přiznali, že Jamahiriyya se distancovala od dalšího zapojení do terorismu a od podpůrných skupin zapojených do teroristické činnosti. (Vandewalle 2006, s. 179-180).

Na konci tisíciletí Kaddáfího nabádání pro vnitřní politický aktivismus pokračovalo. Ovšem zklamání z jeho velkolepých plánů pro regionální jednotu, problémy uvnitř ropného průmyslu v zemi, doznívání dřívějších ekonomických bojkotů a zdánlivá lhostejnost, která zůstala mezi obyvateli, to vše přispělo k jemnému posunu vůdcovy rétoriky. (Vandewalle 2006, s. 176). Pomalu byla měněna také Kaddáfího rétorika o řešení arabsko-izraelského konfliktu, ve skutečnosti zpochybněním toho, co bylo kdysi jedním z ideových pilířů Jamahiriyya. Ačkoli Kaddáfího rétorika občas zůstala ohnivá a zdánlivě nekompromisní, Kaddáfí opatrně podpořil řešení dvou států Saudské Arábie na summitu Arabské ligy v Bejrútu 2002. Mnoho zahraničních libyjských politických iniciativ (především v subsaharské Africe) se značně změnilo v rozsahu a povaze. Oproti svým dřívějším destabilizačním či konfrontačním podnikům v Ugandě, Čadu, Tunisku a Egyptě se režim postupně distancoval od přímého nebo nepřímého zapojení do většiny regionálních povstání, které podporoval v minulosti. (Vandewalle 2006, s. 180-181).

V červnu 2003 Kaddáfí připustil, že veřejný sektor země selhal a měl by být zrušen, a navíc vyzval k privatizaci ropného sektoru země. Během stejného měsíce byl zvolen bývalý ministr hospodářství a obchodu Shukri Muhammad Ghanem, zastánce liberalizace a privatizace, premiérem. (Vandewalle 2006, s. 185). V prosinci 2003 vedení země oznámilo, že by se vzdalo zbraní hromadného ničení. (Vandewalle 2006, s. 177). V únoru 2004 Spojené státy zrušily svůj zákaz cestování do Libye. V následujícím měsíci první americká kongresová delegace navštívila Tripolis. V dubnu vykonal oficiální návštěvu do země britský premiér Blair, zatímco Spojené státy zrušily většinu svých ekonomických sankcí proti

Jamahiriyya. O měsíc později libyjský vůdce odletěl do Bruselu na oficiální návštěvu do EU. V červnu Spojené státy a Libye formalizovaly vznikající nový vztah úředně obnovených diplomatických vztahů. (Vandewalle 2006, s. 183). Praktická opatření na podporu nové strategie, tedy privatizace, byla přijata Obecným lidovým kongresem na jeho výročním zasedání v březnu 2004. Reformy zahrnovaly mimo jiné rozsáhlou reformu bankovního sektoru a zavedení soukromých bank. (Vandewalle 2006, s. 187). V Davosu v lednu 2005 na ekonomickém summitu Kaddáfí vyhlásil rozsáhlý reformní program pro ekonomiku Libye. Oznámil ukončení starých časů a připravenost posunout se do nové etapy modernizace, což zajistí nové vlastnictví a vlastnictví lidu. (Vandewalle 2006, s. 189).

Do konce roku 2003 byla Libye znatelně proměněná. Pro každého, kdo znal zemi během strohých let její revoluce, kdy prakticky všechny soukromé podniky byly zrušeny, se ulice proměnily k nepoznání. Mnoho revolučních hesel, která kdysi plnila městské a venkovské krajiny, ustoupilo komerčním reklamním cedulím. Kdysi všudypřítomné portréty vůdce nyní soupeřily o pozornost s obchodními reklamami, které nabízely řadu produktů, o kterých kdysi mohli Libyjci jen snít (hlavně reklamy na letecké destinace mimo Jamahiriyya). Malé obchody lemovaly hlavní ulice a prodávaly dovezené jídlo, spotřebiče a nábytek. Je však zřejmé, že nový ekonomický boom nebyl prospěšný pro každého stejně a stál v ostrém kontrastu s ekonomickou filozofií rovnosti a spravedlnosti, která vedla rétoricky revoluci tak dlouho. (Vandewalle 2006, s. 196-197).

Od začátku revolty 17. února 2011 se Kaddáfího ochranné gardy, bezpečnostní prapor, objevily na veřejnosti ve své pravé podobě, tj. jako nástroje represe určené k ochraně režimu. (Haimzadeh 2011, s. 66).

4. Sultanismus v Kaddáfího režimu?

Jedním z nejvýraznějších znaků sultanistických režimů je neomezený vládce. Nízká míra institucionalizace poskytuje panovníkovi jeho všemocnost. Vládce a jeho spolupracovníci pak přímo zasahují do struktury vlády. Jako příklad z Kaddáfího Libye je možno uvést masové setkání v Sebze a události, které následovaly. Na tomto setkání si obyčejná libyjská občanka stěžovala na značnou míru korupce ve své zemi. Kaddáfí bezprostředně poté označil ministry za zloděje a následující den je dokonce zbavil jejich funkcí.

Nevyzpytatelnost Kaddáfího postojů a nejistota pozic sloužila k destabilizaci protivníka. S tím souvisí pro sultanismus typická loajalita k vládcovi motivovaná směsí strachu a odměny pro jeho spolupracovníky. Strach z důvodu fyzického násilí, které Kaddáfí používal, aby se udržel u moci. Represe, věznění, exekuce či mučení bylo tehdy běžné. Jako příklad odměn pro Kaddáfího spolupracovníky může sloužit vznik revolučních výborů, k čemuž došlo v roce 1977. Revoluční výbory byly zvláště rozšířené na univerzitách, kde rostl potenciál odporu k režimu, a zajišťovaly dobré výsledky u zkoušek a pracovní místo po studiu studentům, kteří odhalovali odpůrce režimu a udávali ty, kteří se ve svých přednáškách odchýlili od oficiální doktríny tehdejšího režimu.

Sultanistické režimy jsou pověstné vysokou mírou korupce. To dokládá již zmíněné setkání v Sebze, kde na korupci upozornila obyčejná občanka. Korupce tedy musela být v takové míře, že si jí všímali i běžní občané, kteří většinou kvůli svému strachu z odplaty politické události příliš neřešili.

Sultanističtí vládci se většinou krátce po získání moci těší velké podpoře obyvatel. Až postupem času svou podporu začínají ztrácet, a proto přijde na řadu využívání donucovacích nástrojů, aby si moc udrželi. Podobně tomu bylo i u Kaddáfího. Muammar Kaddáfí se stal skutečným šéfem nového režimu velice rychle. Ve svých počátcích byl libyjskou společností dosti podporován a všechna jeho prvotní rozhodnutí byla přijímána kladně.

Kaddáfí byl zpočátku podporován také díky svému umění řečnit. Často vystupoval se svými projevy, které mnohdy trvaly i dlouhé hodiny a vysvětlovaly Kaddáfího rozhodnutí. Kaddáfí se velice úspěšně tvářil jako demokratický vůdce. Pro sultanistický režim je též charakteristické, že vůdce naoko podporuje volby či dokonce multistranický systém. Kaddáfí takovou formu vlády považoval za

nedemokratickou, ovšem jakousi demokracií se též zaštiťoval. Vytvořil dokonce svou vlastní „ideologii“ s názvem Třetí univerzální teorie, podle které měl být oficiálním držitelem moci lid. Lidový kongres, který podle této teorie vznikl, pak hrál roli bezpečnostního ventilu k vyjádření nespokojenosti lidu. Ovšem umožňoval pouze vyjádření nespokojenosti nad tématy bez skutečného významu.

Typickým znakem sultanistických režimů, který je odlišuje od totalitářství, je absence jedné politické strany, ale i pomocných organizací, jako jsou Svazy mládeže. Tento znak je také viditelný v Kaddáfího Libyi. Kaddáfí požadoval pro svůj stát lidovou moc, tedy podle něj pravou demokracii, do níž nezapadaly žádné politické strany. Všechny politické strany tak byly zrušeny a zaveden byl lidový kongres.

Personalismus, tolik typický pro sultanismy, opět charakterizuje Kaddáfího režim. Juan Linz odděluje dvě složky personalismu – kult osobnosti a dynasticismus. Kult osobnosti je podle něj viditelný skrze různé projevy vůdce, vydávání jeho knih a vytvoření vlastní „ideologie“. To vše je možné vysledovat i ve vládě Muammara Kaddáfího. Svými častými a dobře připravenými projevy obhajoval své činy a vysvětloval další záměry. Jako příklad je možné uvést projev ve městě Zuwára z roku 1973, kde se Kaddáfí obrátil na lid s přímou žádostí, aby rozebrali stát. K vysvětlení jeho myšlenek mu vyšla též kniha, nazvaná *Zelená kniha*, která dopodrobna rozebírala jeho „ideologii“ přímé moci. Dynasticismus pak znamenal zapojení členů vlastní rodiny do chodu státu. Kaddáfí, stejně jako další sultanističtí vládcí, upřednostňoval svou rodinu a přátele ve všech oblastech. Vždy, když se objevil nový zdroj příjmu, daný sektor byl okamžitě přidělen někomu z rodiny. Jako příklad poslouží jeden z nejbližších spolupracovníků Muammara Kaddáfího, plukovník Abdulláh Al-Samísí Al-Megrahi, který byl zároveň jeho švagrem.

Posledním zde zmíněným znakem sultanistických režimů je udržování nedůvěry mezi jednotlivými složkami armády. V Kaddáfího Libyi dokonce armáda jako instituce neexistovala a její roli nahrazoval pouze „lid ve zbrani“.

Závěr

V úvodu byla položena otázka, zda lze Kaddáfího režim řadit mezi sultanistické. Při tvoření odpovědi na takovou otázku je nutné si uvědomit to, co sám Juan Linz, který koncept „sultanistický režim“ vytvořil, zdůrazňuje i ve své knize *Sultanistic Regimes*. Juan Linz upozorňuje na to, že to, co zformuloval ve své knize, je pouze jakýsi ideální typ sultanistických režimů, a proto mu zcela nemůže odpovídat režim žádného státu. Může se mu pouze podobat. Proto je možné zkoumat určité shodné znaky Kaddáfího režimu s ideálním typem sultanismu, které tato práce umožnila nalézt, ale nelze Kaddáfího režim, stejně jako žádný jiný, se sultanistickým režimem naprosto ztotožnit.

Jak již bylo uvedeno, Kaddáfího režim se ideálnímu typu sultanistických režimů podobá v mnoha ohledech. Muammar Kaddáfí je panovník neomezené moci, i když svou skutečnou moc a její výkon popírá. On sám sebe nenazývá žádným prezidentem či vládcem, ale vůdcem revoluce. Snaží se lid přesvědčit o tom, že nevládne on, ale vládne právě lid. Proto vydává svou Zelenou knihu, kde popisuje lidovou moc. Je to snaha o ospravedlnění jeho panování. Těmto tezím však jeho činy odporují. Vymyká se jakékoliv kontrole, odvolává z funkcí lidi, co se stávají nepohodlnými, a uchyluje se k fyzickému násilí, jako je mučení či věznění osob, které by mohly ohrozit jeho moc.

Muammar Kaddáfí pochází z chudých poměrů a obklopuje se hlavně svou rodinou a známými, kterým může věřit. To přesně, podle Linze, dělají sultanističtí vládci. Jeho rodina profituje ze všeho, z čeho je možné něco získat. Všechna výhodná místa jsou rozdělena právě mezi příslušníky jeho rodiny.

Různou intenzitu sultanistických rysů lze však vidět v jednotlivých etapách Kaddáfího vlády. Období s nejvíce sultanistickými prvky bylo mezi lety 1973 a 1986. Ihned po převratu v roce 1969 se režim teprve ustanovoval. Kaddáfí se snažil mobilizovat lid a získat obrovskou podporu, ale setkal se s lhostejností ke své mobilizační rétorice. Upevnění své moci se dočkal až po roce 1975, kdy ustál pokus o převrat. Využil to však ke zvýšení represe, jmenování své rodiny na důležité posty, vydání Zelené knihy a tvorbě revolučních výborů. Ve třetím období, mezi lety 1986 a 2000, nastalo velice problematické období. Vyskytovaly se značné vnitřní a mezinárodní problémy – sankce, embargo, zapojení do terorismu.

V průběhu 21. století se situace sice začala uklidňovat, ale Kaddáfí byl nucen změnit svou rétoriku a mimo jiné přistoupit např. k privatizaci.

Seznam použité literatury:

Al-Kaddáfí, Muammar. (1990) *Zelená kniha*. Litvínov: Dialog (přeložil Petr Novotný).

Dvořáková, Vladimíra a Kunc, Jiří. (1994) *O přechodech k demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství.

El Saadany, Salah. (1994) *Egypt and Libya from inside, 1969-1976: the Qaddafi revolution and the eventual break in relations, by former Egyptian ambassador to Libya*. Jefferson, N. C.: McFarland (přeložil Mohamed M. El-Behairy).

Haimzadeh, Patrick. (2011) *V srdci Kaddáfího Libye*. Brno: Jota (přeložil Josef Brož).

Linz, Juan. (2000) *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder, USA: Lynne Rienner Publishers.

Linz, Juan a Chehabi, H. (1998) *Sultanistic regimes*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Vandewalle, Dirk. (2006) *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press.

The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy (1989). Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book.

- Mookiah, M. S. (1989) A Proposal on an Integrated Structure for The Green Book Paradigm. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 9-21.
- Terrera, G. A. (1989) The Three Ideologies and Muammar Qathafi's Thought. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory*

(The Green Book): Freedom And Democracy. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 55-71.

- Fausto, Fazollini. (1989) Analysis Of The Thought Of Al Qathafi As Given in The Green Book. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 89-125.
- Malik, Bashir Ahmad. (1989) Individual Freedom Authority of the State and The Third Universal Theory. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 129-153.
- Al Helou, Ali Hussein. (1989) Political parties and the Third Universal Theory. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 241-253.
- Haddad, L. (1989) Economic Equality and the Wealth of a Society. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 309-328.
- Ismail, Hilmi Mahrous. (1989) Democracy And Popular Rule. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 591-615.
- Perdue, William D. (1989) Nationalism, Revolution and the Third Universal Theory. In *The World Symposium Concerning The Third Universal Theory (The Green Book): Freedom And Democracy*. Tripoli: The World Center For The Studies And Researches Of The Green Book, s. 1009-1036.